

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

กระบวนการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัด
การศึกษาของโรงเรียนกับชุมชน กรณีศึกษา : โรงเรียนบ้านฝายป่าบัว ตำบล
หนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

โดย นายศาสตรา ปาสาบุตร และคณะ

มกราคม ๒๕๕๖

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

กระบวนการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการ
การศึกษาของโรงเรียนกับชุมชน กรณีศึกษา : โรงเรียนบ้านฝายป่าบัว ตำบล
หนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

โดย นายศาสตรา ปาสาบุตร และคณะ

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

สัญญาเลขที่ RDG55E0102

รายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1
(กันยายน 2555 – มกราคม 2556)

โครงการวิจัยกระบวนการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัด
การศึกษาของโรงเรียนกับชุมชนบ้านฝายป่าบัว ตำบลหนองคูขาด
อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

โดย นายศาสตรา ปาสาบุตร และคณะ

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

(รายงานนี้ยังไม่สมบูรณ์ ไม่สามารถนำไปอ้างอิงได้)

คำนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และแก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดการศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่มีความรู้ มีคุณธรรม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและให้สถานศึกษาจัดทำสาระการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม โดยมุ่งเน้นการฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ให้เกิดได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่

แต่การศึกษาในปัจจุบันยังติดอยู่กับระบบเดิมๆครูยังเป็นผู้บอกความรู้ บอกให้ทำไม่ได้ บอกวิธีการค้นหาความรู้ กระบวนการเรียนรู้โครงงานบนฐานการวิจัยเป็นการพิสูจน์ความคิดที่ว่าความรู้มีทุกหนแห่งทุกที่ทุกเวลา จะทำอะไรก็ได้ให้ผู้ปกครองแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันได้อย่างมีความสุขเกิดทักษะการเรียนรู้ที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่หรือเป็นทางเลือกใหม่ของการศึกษาไทยในปัจจุบัน ที่อยู่บนพื้นฐานการวิจัย

เอกสารเล่มนี้เกิดจากพลังความร่วมมือของครูนักเรียนผู้ปกครองและชุมชนของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวที่ต้องการหาคำตอบ และวิธีการบอกถึงความสำเร็จและความล้มเหลวความยากลำบากของเส้นทางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และทิศทางการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในอนาคต

โรงเรียนและชุมชนบ้านฝายป่าบัวหวังเป็นอย่างยิ่งว่าโครงการวิจัยกระบวนการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชน ตำบลหนองคูขาด อำเภอนาบรบือ จังหวัดมหาสารคาม รหัส RDG55E0102 ขอรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1 ของโครงการวิจัยในระหว่างเดือนสิงหาคม 2555 – มกราคม 2556

พร้อมทั้งได้รายงานการใช้จ่ายเงินงบประมาณที่ได้รับจากทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยมาพร้อมกันนี้

ศาสตรา ปาสาบุตร
หัวหน้าโครงการ

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	3
1 ความเป็นมาและความสำคัญ	3
2 คำถามการวิจัย	5
3 วัตถุประสงค์การวิจัย	5
4 กรอบแนวคิดการวิจัย	6
5 ขอบเขตการวิจัย	7
6 ระเบียบวิธีวิจัย	8
7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	9
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม	10
1 แนวคิดเรื่องการศึกษา	10
2 แนวคิดเรื่องการปฏิรูปการศึกษา	11
3 แนวคิดเรื่องการปฏิรูปโรงเรียนขนาดเล็ก	21
4 แนวคิดเรื่องการจัดกระบวนการเรียนรู้	23
5 แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม	31
6 แนวคิดเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น	32
7 แนวคิดเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	33
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	35
1 วิธีดำเนินการวิจัย	35
2 ขอบเขตการวิจัย	35
3 พื้นที่การวิจัย	35
4 กลุ่มเป้าหมาย	35
5 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	35
6 แผนงานและวิธีการวิจัย	36
7 ขั้นตอนการวิจัย	36
8 แผนปฏิบัติการโครงการวิจัย	37

บทที่ 4 กระบวนการดำเนินการวิจัย	42
1 บริบทและการพัฒนาโรงเรียนบ้านฝายป่าบัว	44
2 สถานการณ์ ปัจจัย เงื่อนไขการเรียนรู้โรงเรียนบ้านฝายป่าบัว	44
3 การจัดกระบวนการเรียนรู้โรงเรียนบ้านฝายป่าบัว	46
4 กระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมตามแนวทางการประยุกต์ใช้หลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษา	47
5 การพัฒนาคุณภาพการศึกษาโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวตามแนวทางการประยุกต์ใช้หลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษา	52
บทที่ 5 สรุปผลและข้อเสนอแนะ	53
1 สรุปผล	53
2 ข้อเสนอแนะ	53
3 แนวทางดำเนินการ	
ภาคผนวก	54
	54
-ภาพกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพการศึกษา	

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2553 มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ มาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็นและทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง และได้กำหนดให้มีการจัดระบบโครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษาโดยยึดหลักการมีเอกภาพด้านนโยบายและมีความหลากหลายในการปฏิบัติ การกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น และสถานศึกษา มีการกำหนดมาตรฐานวิชาชีพและบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนมีการระดมทรัพยากรมาใช้ในการจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (มาตรา 9) การบริหารโรงเรียนในระดับประถมศึกษาขึ้นต้องอาศัยทรัพยากรในชุมชนหรือท้องถิ่นในเขตบริการมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนา

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน ทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม

การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ.2552-2561) ได้วางกรอบแนวทางที่จะยุบโรงเรียนขนาดเล็ก ด้วยเห็นว่าโรงเรียนขนาดเล็กดังกล่าวเหล่านี้ส่วนใหญ่มีปัญหา โดยเฉพาะคุณภาพของนักเรียนค่อนข้างต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนขนาดอื่น ๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโรงเรียนขาดความพร้อมทางด้านปัจจัย เช่น มีครูไม่ครบชั้นเรียน ขาดแคลนสื่อการเรียนการสอนและวัสดุอุปกรณ์ โดยเฉพาะสื่อและเทคโนโลยีที่มีราคาแพง ทั้งนี้เนื่องจากเกณฑ์การจัดสรรงบประมาณส่วนใหญ่ใช้จำนวนนักเรียนเป็นเกณฑ์ในการจัดสรร โรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่ขาดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ กล่าวคือ มีการลงทุนค่อนข้างสูง เมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนขนาดใหญ่กว่า

บ้านฝายป่าบัว เป็นชุมชนขนาดเล็ก มีประชากรในชุมชน 480 คน มีจำนวนครัวเรือนประมาณ 88 ครัวเรือน ตั้งอยู่ในตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม อยู่ห่างจากตัวอำเภอบรบือ ประมาณ 22 กิโลเมตร อยู่ติดเขตอำเภอนาเชือกและอำเภอกุดรัง ถือว่าเป็นหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลความเจริญพอสมควร ชาวบ้านฝายป่าบัวในอดีตได้พากันอพยพมาจากเมืองเก่า เมื่อประมาณ 140 ปีที่แล้ว นำโดยผู้นำชุมชนขณะนั้น มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านฝายป่าบัวที่ตั้งโรงเรียนปัจจุบัน

ต่อมาได้เกิดโรคห่าระบาดในหมู่บ้านจึงได้พากันมาตั้งเป็นบ้านฝายป่าบัวจนถึงปัจจุบัน โดยมีนายกันทศลีลา เป็นผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งถือว่าบ้านฝายป่าบัวเป็นหมู่บ้านที่มีประวัติอันยาวนาน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม นับถือศาสนาพุทธ มีวัดบ้านฝายป่าบัว เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในหมู่บ้าน ชาวบ้านฝายป่าบัวเป็นหมู่บ้านที่ให้ความสำคัญกับการศึกษา เมื่อก่อนเด็กบ้านฝายป่าบัวจะเรียนหนังสืออยู่ในวัดบ้านฝายป่าบัว ต่อมา สุดท้ายแล้วชาวบ้านฝายป่าบัวได้ร่วมกันบริจาคที่ดินก่อตั้งโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวขึ้นเพื่อให้เด็กในหมู่บ้านได้เรียนในโรงเรียนใกล้บ้าน

โรงเรียนบ้านฝายป่าบัวได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านฝายป่าบัวในการจัดการศึกษาอย่างเต็มอ้อมมา ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลืองานต่างๆ ของโรงเรียน หรือบริจาคทรัพย์สินของเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนของทางโรงเรียน โรงเรียนบ้านฝายป่าบัวเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก มีนักเรียนตั้งแต่ชั้น อป.1 – ป.6 จำนวน 31 คน ครูผู้สอน 3 คน มุ่งหวังให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้ที่เน้นการเชื่อมโยงความรู้กับกระบวนการเรียนรู้จากชุมชน โดยให้ชุมชน สถาบันทางสังคม ผู้ปกครอง ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา จัดการเรียนรู้ จัดแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาให้มีความหลากหลายทั้งในและนอกห้องเรียน ให้มีการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น และนำภูมิปัญญามาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ส่งเสริมสถาบันทางสังคม ภูมิปัญญาให้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาการศึกษาในสถานศึกษาให้มากขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถตามมาตรฐานการศึกษา ดังนั้นการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่จะส่งผลให้ผู้เรียน มีความรู้ความสามารถ และใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายในท้องถิ่น ที่เป็นภูมิปัญญาในท้องถิ่น ให้สนองความต้องการของผู้เรียนและชุมชน เพื่อหาแนวทางในการป้องกัน แก้ไข พื้นฟูอนุรักษ์ และพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ จากชุมชนมาร่วมจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวที่ดีขึ้น

สืบเนื่องจากผลการประเมินคุณภาพการศึกษาภายนอกรอบที่สามจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาพบว่านักเรียนโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวผ่านการรับรองมาตรฐานการศึกษาภาพรวมอยู่ในระดับดีทั้งระดับปฐมวัยและระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานแต่มีมาตรฐานการศึกษาที่ได้ผลการประเมินระดับพอใช้อยู่ 2 มาตรฐานคือ มาตรฐานที่ 4 ด้านการคิดวิเคราะห์ มีทักษะการทำงานและการสื่อสาร และมาตรฐานที่ 5 ผู้เรียนมีทักษะพื้นฐานด้านหลักสูตร และมีบางตัวชี้วัดในมาตรฐานที่ 1 ด้านคุณธรรมจริยธรรมโดยตัวชี้วัดที่นักเรียนมีผลการรับรองอยู่ในระดับดีคือผู้เรียนมีพฤติกรรมส่วนใหญ่ใช้จ่ายพุ่มเพื่อแสดงความประหยัดและอดออมไม่มีระเบียบวินัย ไม่รักษาความสะอาดซึ่งโรงเรียนและชุมชนได้วางแผนแนวทางแก้ปัญหาการพัฒนาคุณภาพนักเรียนตามรายมาตรฐานเหล่านี้โดยการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อแก้ปัญหาเพื่อมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกความพอเพียงให้เกิดขึ้นกับนักเรียนสอนให้นักเรียนตระหนักถึงความพอประมาณในการดำเนินชีวิต ไม่โลภ ไม่ฟุ้งเฟ้อมีการตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผล ฝึกให้มีการมองไปข้างหน้าและเตรียมตัวให้พร้อมรับต่อความเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆอย่างรู้เท่าทันรวมทั้งหมั่นแสวงหาความรู้เพื่อให้เกิดความรอบรู้ในด้านต่างๆฝึกฝนตนเองให้มีความรอบคอบและระมัดระวังโดยใช้สติปัญญาในการทำงานและดำเนินชีวิตและที่สำคัญแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงยังเน้นให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม ความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น แบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตซึ่งเป็นฐานคิดในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในครั้งนี้

ดังนั้นผู้รับผิดชอบโครงการจึงเห็นว่า เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัว ในการพัฒนาคุณภาพเด็กนักเรียนจึงได้ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็ก โดยการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน ให้สถาบันทางสังคม อันประกอบด้วย บ้าน วัด องค์กรชุมชน โรงเรียน ร่วมกันในการจัดกระบวนการเรียนรู้จากชุมชนสู่โรงเรียน พัฒนาให้เด็กนักเรียนโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวมีคุณภาพ มีคุณธรรม มีมาตรฐานการศึกษาตามหลักสูตร เป็นบุคลากรที่ดีของชุมชนต่อไป

2. คำถามวิจัย

คำถามวิจัยหลัก

กระบวนการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชนควรเป็นอย่างไร

คำถามวิจัยรอง

1. ประวัติศาสตร์ และพัฒนาการการก่อเกิด ของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร
2. สถานการณ์การจัดการเรียนการสอน คุณภาพของเด็กนักเรียน ของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวเป็นอย่างไร
3. ปัจจัย เงื่อนไข และศักยภาพในการจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวคืออะไร
4. การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาระหว่าง ชุมชน โรงเรียน และองค์กรประกอบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร

3. วัตถุประสงค์

เชิงวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ และพัฒนาการการก่อเกิด ของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาสถานการณ์การจัดการเรียนการสอน คุณภาพของเด็กนักเรียน ของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัว
3. เพื่อศึกษา ปัจจัย เงื่อนไข และศักยภาพในการจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัว
4. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาระหว่าง ชุมชน โรงเรียน และองค์กรประกอบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
5. เพื่อศึกษาจัดกระบวนการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชนควรเป็นอย่างไร

เชิงพัฒนา

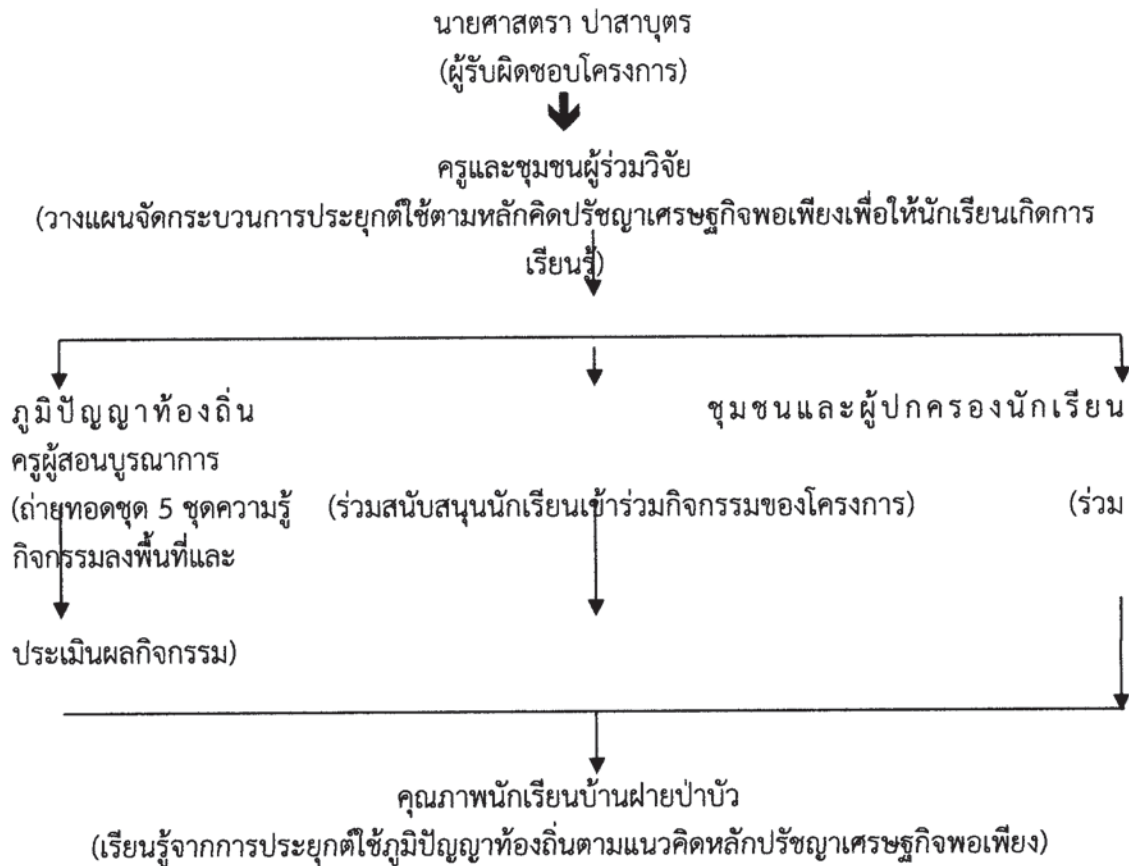
1. เพื่อฝึกทักษะและส่งเสริมนิสัยการใฝ่รู้ใฝ่เรียนของนักเรียน โดยกระบวนการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น
 2. เพื่อให้นักเรียนเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนของตนเอง
4. การทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดในการวิจัย
- การวิจัยนี้ มีการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องการศึกษา
2. แนวคิดเรื่องการศึกษา
3. แนวคิดเรื่องโรงเรียนขนาดเล็ก
4. แนวคิดเรื่องการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้
5. แนวคิดเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
6. แนวคิดเรื่องการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน
7. แนวคิดเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

**แผนภูมิแสดงแนวคิดการจัดกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวโดย
กระบวนการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของ
โรงเรียนกับชุมชน**

5. ขอบเขตการวิจัย

พื้นที่ปฏิบัติการ

พื้นที่ โรงเรียนบ้านฝายป่าบัว หมู่ที่ 8 บ้านฝายป่าบัว ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัด
มหาสารคาม

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายหลัก นักเรียนโรงเรียนบ้านฝายป่าบัว จำนวน 31 คน ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 12 คน
กรรมการสถานศึกษา จำนวน 9 คน ครู จำนวน 2 คน ผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 120 คน ทีมวิจัย
ที่เป็นที่ปรึกษาด้านวิชาการ จำนวน 3 คน

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. การจัดกระบวนการเรียนรู้บูรณาการประยุกต์ใช้ตามแนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. การมีส่วนร่วม

6.ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) วิธีการดำเนินการวิจัย แบ่งเป็น 3 ระยะ คือ 1) การสำรวจสภาพปัญหา ความต้องการของการจัดการเรียนรู้ 2) การจัดกระบวนการเรียนรู้ 3) การประเมินผลและสรุปผลการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

1. แบบสำรวจสภาพและสาเหตุปัญหาด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้สาระต่างๆ ของนักเรียน โรงเรียนบ้านหัวสระ โดยการพัฒนาเครื่องมือแบบมีส่วนร่วมกับ ทีมวิจัย
2. แบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียน
3. แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน
4. แบบประเมินชิ้นงานของนักเรียน
5. แบบสะท้อนความรู้สึกร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่น ครู ผู้ปกครองนักเรียนและนักเรียน ผู้นำชุมชน
6. การสัมภาษณ์
7. การสนทนากลุ่ม
8. การจัดนิทรรศการ

วิธีดำเนินการวิจัย

ระยะที่ 1 การสำรวจสภาพปัญหา ความต้องการของการจัดการเรียนรู้ในสาระต่างๆ และวางแผนการดำเนินงาน

- 1) ศึกษาสภาพและสาเหตุปัญหาด้านการจัดการเรียนรู้ในสาระต่างๆ
- 2) วางแผนดำเนินงาน และออกแบบกิจกรรม ร่วมกันระหว่าง โรงเรียน กับชุมชน โดยมีผู้รับผิดชอบในกิจกรรมแต่ละด้าน
- 3) ศึกษาดูงาน

ระยะที่ 2 การจัดกระบวนการเรียนรู้

- 1) นำนักเรียนเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2) นักเรียนนำเสนอสิ่งที่ได้เรียนรู้มาสรุปองค์ความรู้ที่ได้ โดยสรุปเป็นโครงการ
- 3) จัดนิทรรศการแสดงความรู้นักเรียนที่ได้รับจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

ระยะที่ 3 ประเมินผลและสรุปผล

- 1) ประชุมทีมวิจัยเพื่อสรุป
- 2) สรุปผลการวิจัย
- 3) จัดทำรูปเล่มองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องละ 2 เล่ม
- 4) รายงานฉบับสมบูรณ์

7. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบประวัติศาสตร์ และพัฒนาการการก่อเกิด ของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. ได้ข้อมูลสถานการณ์การจัดการเรียนการสอน คุณภาพของเด็กนักเรียน ของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัว
3. ได้ข้อมูล ปัจจัย เงื่อนไข และศักยภาพในการจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัว
4. ได้ทราบถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาระหว่าง ชุมชน โรงเรียน และ องค์ประกอบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
5. ได้กระบวนการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชนควรเป็นอย่างไร
6. ได้ทราบสถานการณ์การประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวกับชุมชน
7. ได้การจัดการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาที่เหมาะสมตามบริบทของโรงเรียนกับชุมชน
8. เกิดความร่วมมือในกระบวนการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชน

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

โครงการวิจัยกระบวนการเรียนการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชนบ้านฝายป่าบัวตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มีจุดประสงค์วิจัย 1. เพื่อศึกษาบริบทและพัฒนาการของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวในการจัดการเรียนการสอนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหา ปัจจัย เงื่อนไข ในการเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 3. เพื่อศึกษาการจัดกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 4. เพื่อศึกษาแนวทางการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาที่เหมาะสมในจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับนักเรียนและชุมชน 5. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดกระบวนการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชนบ้านฝายป่าบัว 6. เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวสู่กระบวนการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชนบ้านฝายป่าบัว 7. เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวโดยการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชนบ้านฝายป่าบัว ในบทนี้จึงได้นำเสนอรายละเอียดความรู้ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษา โดยมีหัวข้อดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเรื่องการศึกษา
2. แนวคิดเรื่องการศึกษา
3. แนวคิดเรื่องโรงเรียนขนาดเล็ก
4. แนวคิดเรื่องการจัดกระบวนการเรียนรู้
5. แนวคิดเรื่องการเรียนรู้
6. แนวคิดเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. แนวคิดเรื่องการศึกษา

การศึกษา ในความหมายทั่วไปอย่างกว้างที่สุด เป็นวิธีการซึ่งส่งผ่านจุดมุ่งหมายและธรรมเนียมประเพณีให้ดำรงอยู่จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยทั่วไป การศึกษาเกิดขึ้นผ่านประสบการณ์ใด ๆ ซึ่งมีผลกระทบเชิงพัฒนาต่อวิถีที่คน ๆ หนึ่งคิด รู้สึกหรือกระทำ ในความหมายเทคนิคอย่างแคบ การศึกษาเป็นกระบวนการอย่างเป็นทางการซึ่งส่งผ่านความรู้ ทักษะ จารีตประเพณีและค่านิยมที่สั่งสมมาจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง นั่นคือ การสอนในสถานศึกษา

ยัง ยักส์ รูสโซ (Jean Jacques Rousseau) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษาคือ การปรับปรุงคนให้เหมาะกับโอกาสและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป หรืออาจกล่าวได้ว่า การศึกษา คือการนำความสามารถในตัวบุคคลมาใช้ให้เกิดประโยชน์

โจฮัน เฟรดเดอริค แฮร์บาร์ต (John Friedrich Herbart) ให้ความหมายของการศึกษาว่า การศึกษาคือ การทำพลเมืองให้มีความประพฤติดี และมีอุปนิสัยที่ดีงาม

เฟรต ดอริค เฟรเบล (Friedrich Froebel) การศึกษา หมายถึง การพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กเพื่อให้เด็กพัฒนาตนเอง

จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้หลายความหมาย คือ

1. การศึกษาคือชีวิต ไม่ใช่เตรียมตัวเพื่อชีวิต
2. การศึกษาคือความเจริญงอกงาม
3. การศึกษาคือกระบวนการทางสังคม
4. การศึกษาคือการสร้างประสบการณ์แก่ชีวิต

คาร์เตอร์ วี. กู๊ด (Carter V. Good) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ 3 ความหมาย คือ

1. การศึกษาหมายถึงกระบวนการต่าง ๆ ที่บุคคลนำมาใช้ในการพัฒนาความรู้ความสามารถ เจตคติ ความประพฤติที่ดีมีคุณค่า และมีคุณธรรมเป็นที่ยอมรับนับถือของสังคม
2. การศึกษาเป็นกระบวนการทางสังคม ที่ทำให้บุคคลได้รับความรู้ความสามารถจากสิ่งแวดล้อมที่โรงเรียนจัดขึ้น
3. การศึกษาหมายถึงการถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ที่รวบรวมไว้อย่างเป็นระเบียบให้คนรุ่นใหม่ได้ศึกษา

ม.ล.ปิ่น มาลากุล การศึกษาเป็นเครื่องหมายที่ทำให้เกิดความเจริญงอกงามในตัวบุคคล
ดร. สาโซ บัวศรี การศึกษา หมายถึง การพัฒนาบุคคลและสังคมที่ทำให้คนได้มีการเรียนรู้ และพัฒนาขึ้นไปสู่ความเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

สรุปว่า การศึกษา เป็นกระบวนการให้สร้างเสริมให้บุคคลมีความเจริญเติบโตและมีความเจริญงอกงามทางกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาสามารถอยู่ในของสังคมได้อย่างมีความสุข

ความสำคัญของการศึกษา

การศึกษาเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุด ในการพัฒนาสังคมให้คนซึ่งเป็นสมาชิกของสังคม เป็นคนมีคุณภาพ คุณธรรม กล่าวคือ การศึกษาช่วยสร้างจิตสำนึกในการเป็นมนุษย์ มีจิตวิญญาณของผู้มีอารยธรรมทางปัญญาและความงดงามทางจิตใจ การศึกษาสร้างให้คนมีความรู้ในการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ มีความอดทนในการต่อสู้กับอุปสรรคของชีวิต การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับคนทุกวัย การศึกษามีความสำคัญหลายประการดังนี้

1. การศึกษาช่วยขัดเกลาให้คนเป็นมนุษย์ ดังคำกล่าวของท่านพุทธทาสภิกขุว่า “ เป็นมนุษย์เป็นได้เพราะใจสูง เหมือนหนึ่งยุงมีดีที่แววขน ถ้าใจต่ำเป็นได้แต่คน ย่อมเสียที่ที่ตนได้เกิดมา ”
2. การศึกษาช่วยอบรมพลเมือง ให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพชีวิต สามารถช่วยให้ตนเองดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขอย่างมีปัญญา
3. การศึกษาช่วยค้ำจุนให้ชาติสามารถดำรงอยู่ได้ เพราะการศึกษาเป็นกระบวนการหนึ่งในการ ปลุกฝังความรักและหวงแหนในสิ่งที่แสดงความเป็นชาติได้แก่ ศิลปวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ เอกราช อาณาเขต
4. การศึกษาช่วยสร้างพลเมืองให้มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ ในการเลี้ยงตนเองและครอบครัว

5.การศึกษาช่วยให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกและสามารถปกป้องตนเองและประเทศชาติให้ดำรงสถานะภาพอยู่ได้ในสังคมโลกอย่างมีเสถียรภาพ

ศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

การจัดการศึกษาเกี่ยวข้องกับศาสตร์หลายศาสตร์ด้วยกันได้แก่.

1. วัฒนธรรม
2. ศาสนา ศาสนาเป็นองค์ความรู้ระดับสูงสุดของมนุษย์ ซึ่งมีจุดประสงค์ให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมที่ต้งามอันจะก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันความเชื่อทางศาสนามีผลต่อรูปแบบการจัดการศึกษาในประเทศนั้น
- 3.การเมืองการปกครอง การเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบที่ปกครองโดยประชาชน เพื่อประชาชน ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน นั่นคือหลักแห่งความเสมอภาค ความเสมอภาคทางกฎหมาย ความเสมอภาคทางการเมือง ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ ความเสมอภาคทางด้านโอกาส จากหลักการนี้ประชาชนจึงมีความเสมอภาคในการได้รับโอกาสทางการศึกษาเล่าเรียน การเมืองการปกครองระบอบเผด็จการเป็นระบอบที่ให้ความสำคัญของผู้ว่าในการใช้อำนาจรัฐในทุกๆ ด้านโดยไม่คำนึงถึงเสรีภาพของประชาชน ประชาชนมีหน้าที่ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ว่า ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในทางการเมือง รัฐจะใช้อำนาจลงโทษประชาชนที่ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐ ฉะนั้นระบบการศึกษาที่อยู่ประชาชนที่ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐ ฉะนั้นระบบการศึกษาที่อยู่ภายใต้ระบอบนี้จะถูกครอบงำทางความคิด เสรีภาพทางวิชาการถูกปิดกั้น
4. ระบบเศรษฐกิจ
5. จิตวิทยา จิตวิทยาเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นจิตวิทยาการพัฒนากิจ จิตวิทยาการเรียนรู้ เพราะการศึกษาเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน การจัดการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน การศึกษาตามอัธยาศัย ต้องใช้จิตวิทยาเพื่อช่วยให้การเรียนรู้ของผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมาย
- 6.เทคโนโลยี บทบาทของเทคโนโลยีที่มีต่อการศึกษา “ การศึกษาสร้างเทคโนโลยี เทคโนโลยีสร้างโอกาสทางการศึกษา”
7. การบริหารธุรกิจ ปัจจุบันแนวคิดและวิธีการทางการบริหาร ธุรกิจเข้ามามีบทบาทต่อการจัดการศึกษามากขึ้น วอวิธีการต่างๆ เหล่านี้ ได้แก่ การกำหนดวิสัยทัศน์ กลยุทธ์ เป้าหมาย ตัวบ่งชี้ การควบคุมคุณภาพ การประกันคุณภาพ การคิดจุดคุ้มทุน ฯลฯ

2. แนวคิดเรื่องการปฏิรูปการศึกษา

ความหมายของการปฏิรูป

การปฏิรูปการศึกษาเป็นกระบวนการที่มีความหมายลึกซึ้งกว้างไกล หากเป็นการเปลี่ยนแปลงตามปกติวิสัยเราก็ไม่เรียกการเปลี่ยนแปลงนั้นว่า "การปฏิรูป" และในทางกลับกันหากการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปด้วยความรุนแรง ใช้ลัทธิลัทธิโค่นกวาดล้างทุกสิ่งทุกอย่างที่ขวางหน้าเราก็เรียกการเปลี่ยนแปลงนั้นว่า "การปฏิวัติ" "การปฏิรูป" จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างขานานใหญ่ เป็นการเปลี่ยนทั้งระบบ แต่เปลี่ยนอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ทำให้ไม่เกิดความรุนแรงหรือกระทบในทางเสียหายน้อยที่สุดเป็นวิถีทางของอารยชน เหมาะสมกับสังคมประชาธิปไตยที่ยึดหลักการเปลี่ยนแปลง

โดยปราศจากการใช้พลังกำลังและความรุนแรงคำถามที่จะต้องถามในเบื้องต้นก็คือ ทำไมจะต้องปฏิรูปการศึกษา? และจะปฏิรูปในเรื่องอะไรกัน? คำตอบเบื้องต้น ก็คือ ปัญหาทางการศึกษามีมากมายทับถมกันมานาน แก้ไม่ได้ด้วยวิธีการปกติ จำเป็นต้องเปลี่ยนระบบและเปลี่ยนนิสัยทัศนคติของผู้ปฏิบัติ และผู้นำทางการศึกษาให้สอดคล้องกับแนวคิดที่ถูกต้อง

ปัญหาสำคัญในการจัดการศึกษา

ปัญหาสำคัญในการจัดการศึกษาอาจมีหลายประการ แต่ที่สำคัญ ควรกล่าวถึงในอันดับแรกๆ น่าจะมี ดังนี้

1. ปัญหาด้านคุณภาพ ปัญหาด้านคุณภาพมีความหมายกว้างขวาง อาจอธิบายได้ไม่มีวันจบ สมัยประธานาธิบดีเรแกนของสหรัฐอเมริกา ก็ได้ตีพิมพ์รายงานทางการศึกษา ชื่อ "ชาติในภาวะการเสี่ยงอันตราย" (A Nation At Risk) กล่าวถึงความด้อยคุณภาพทางการศึกษาของชาติอเมริกา ยกตัวอย่างความล้มเหลวด้านมาตรฐานการสอนวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ในระดับชั้นมัธยมศึกษา ฉะนั้นเมื่อประธานาธิบดีเรแกนริเริ่มให้มีการปฏิรูปการศึกษาเป้าหมายจึงอยู่ที่การยกมาตรฐานและคุณภาพของการเรียนการสอน โดยเฉพาะด้านวิชาการสายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อแข่งขันกับประเทศต่างๆ ทั่วโลกในสังคมไทยก็เช่นกัน เมื่อพูดถึงคุณภาพทางการศึกษาที่อาจหมายถึงคุณภาพและมาตรฐานการเรียนการสอนวิชาการต่างๆ ทุกระดับ และจะมีการอ้างอิงผลของการประเมินระดับนานาชาติว่ามาตรฐานการเรียนการสอนของไทยในวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ อยู่ในอันดับที่เท่าไร เช่น ผลของการประเมินผลสัมฤทธิ์ด้านคณิตศาสตร์ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของไทยในโครงการทิมส์ (TIMSS) ของสมาคมนานาชาติว่าด้วยการประเมินผลทางการศึกษา กล่าวว่าไทยอยู่ในอันดับที่ 18 ในขณะที่ สิงคโปร์ เกาหลีใต้ และญี่ปุ่น อยู่ที่อันดับ 1, 2 และ 3 ตามลำดับ แต่บกพร่องอยู่

ตรงไหน ก็ได้คำตอบว่าจุดบกพร่องอยู่ที่การสอนที่ไม่เน้นการคิดโดยอิสระของผู้เรียน คือสอนในกรอบของความรู้ที่ปรากฏตามตัวอักษรของตำรา มิได้สอนให้เข้าใจถึงที่มาที่ไปของสูตรสำเร็จเหล่านั้น และหลักความจริงที่นำมาเป็นฐานของข้อสรุปคำว่า "คุณภาพและมาตรฐาน" ในแนวดังที่กล่าวมานี้ จึงเป็นคุณภาพมาตรฐานแห่งความเป็นเลิศทางวิชาการ แต่ก็ยังมีแนวคิดด้านคุณภาพที่แตกต่างออกไปเช่นกัน เป็นต้นว่าแนวคิดที่จะให้ปรับการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับปัญหาของชีวิตจริง สอดรับกับสิ่งแวดล้อมของผู้เรียน ได้แก่ ความเป็นท้องถิ่น ฯลฯ ในแนวทางนี้จึงได้มีการพูดกันมากถึงการกระจายบทบาทและอำนาจหน้าที่ในการปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่นให้แก่สถานศึกษา และหน่วยงานรับผิดชอบระดับล่างนอกจากนั้นแล้ว ก็ยังมีแนวคิดเรื่องคุณภาพการศึกษาว่าจะต้องดูที่ตัวมนุษย์ทั้งหมดที่เป็นผลผลิตทางการศึกษามีคุณภาพอย่างไร สำเร็จการศึกษาจากสถานศึกษาหรือมหาวิทยาลัยแล้วช่วยตนเองและรับผิดชอบต่อสังคมได้หรือไม่? เป็นผู้นำที่ดีหรือไม่? เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพหรือไม่? โดยสรุป เมื่อกล่าวถึงคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา ความหมายจึงครอบคลุมหลายๆ มิติของคุณภาพ การที่จะกำหนดปรัชญา แนวทางหลักสูตรการเรียนการสอนในระดับต่างๆ จึงต้องคำนึงถึงมิติต่างๆ ของคุณภาพที่อยู่ในความห่วงใยของสังคมดังกล่าว

2. ปัญหาความสอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

ปัญหาสำคัญที่ปรากฏในทุกแผนพัฒนาการศึกษาอีกปัญหาหนึ่งก็คือ ปัญหาของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สอดคล้องกับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาเศรษฐกิจในยุคใหม่ ไม่ว่าเราจะชอบหรือไม่ สังคมไทยได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลกที่ยังขาดกฎเกณฑ์ใหม่ในการจัด

ระเบียบทางเศรษฐกิจและการเมือง สังคมไทยจะถอยไปอยู่อย่างโดดเดี่ยวก็คงสายไปแล้ว และคงทำไม่ได้ แต่จะอยู่ในสังคมโลกอย่างไรโดยมีความเป็นตัวของตัวเองมากที่สุด แต่ไม่ว่าจุดยืนในทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจของเราจะอยู่ตรงไหน เราคงปฏิเสธข้อเท็จจริงไปไม่ได้ว่าเราต้องพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และบุคลากรด้านนี้ให้เพียงพอต่อการปรับระบบการผลิตของเราให้ทันสมัย สามารถแข่งขันกับประเทศอื่นๆ ได้ โดยพิจารณาจากศักยภาพของเราด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของเราเอง ฉะนั้นการจัดการศึกษาเพื่อสร้างทักษะความรู้ของชาวไทยให้สอดคล้องกับการงานและอาชีพในสังคมยุคใหม่จึงมีความสำคัญในอันดับต้นๆ การทุ่มเทให้เกิดการวิจัยและพัฒนาด้านเทคโนโลยีการผลิตในทุกๆ สาขาอาชีพจึงมีความสำคัญมากแต่ในปัจจุบันและหลายปีมาแล้ว เราก็คงขาดนักวิทยาศาสตร์และนักเทคโนโลยี ขาดครูวิทยาศาสตร์ ครูคณิตศาสตร์ ขาดผลงานวิจัยที่เชื่อมโยงกับระบบการผลิตภาคอุตสาหกรรม ระบบการฝึกอบรมด้านอาชีวศึกษาและวิชาชีพขั้นสูง ขาดความเชื่อมโยงกับตลาดแรงงานและภาคปฏิบัติ จำเป็นต้องปรับทั้งระบบเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจะต้องวางแผนการจัดอุดมศึกษาหรือการศึกษาระดับหลังขั้นการศึกษาพื้นฐานให้เป็นระบบที่เชื่อมโยงกับภาคธุรกิจ อุตสาหกรรม และเกษตรกรรม และต้องส่งเสริมการวิจัยและการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้เชื่อมโยงกับภาคเศรษฐกิจด้วย

3. ปัญหาของการกระจายโอกาสและความเสมอภาคของโอกาสทางการศึกษา ประเด็นเรื่องนี้เป็นประเด็นด้านความชอบธรรมทางสังคมที่กลไกของระบบการเศรษฐกิจแบบเสรีมักจะมีแนวโน้มช่วยให้ผู้เข้มแข็ง ได้เปรียบผู้ที่อ่อนแอกว่า ช่วยให้คนที่มีฐานะดีทางเศรษฐกิจและสังคมได้เปรียบด้านกิจการการศึกษา และด้านอื่นๆ มากกว่าผู้ยากไร้และขาดปัจจัยด้านการเงิน แต่สังคมที่มีความมั่งคั่งไปกระจุกตัวที่คนบางกลุ่ม และก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยคนจนมากเกินไป มักจะเป็นสังคมที่ขาดเสถียรภาพทางการเมือง ขาดพื้นฐานของสามัคคีธรรม และจะนำไปสู่การแตกแยกและความระส่ำระสายในที่สุด ฉะนั้นในนโยบายของการเอื้อยรายได้ ลดช่องว่างระหว่างชนชั้นต่างๆ นอกจากจะเฉลี่ยความผาสุก ความร่มเย็นให้แก่คนทั้งชาติ และเป็นความชอบธรรมทางการเมืองแล้ว ยังเป็นนโยบายหลักของการสร้างเสถียรภาพทางการเมือง และความเป็นเอกภาพของชาติ มาตรการการเอื้อยรายได้นี้ไม่มีมาตรการใดที่มีประสิทธิภาพมากเท่ากับมาตรการของการกระจายโอกาสทางการศึกษา ให้แก่กลุ่มคนที่มีฐานะยากลำบากทางเศรษฐกิจ นโยบายเรื่องความเสมอภาคของโอกาสสำหรับกลุ่มคนจนชนบท จากชนชั้นเกษตรและแรงงาน กลุ่มคนพิการ ฯลฯ จึงเป็นนโยบายที่สำคัญที่ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายให้ความสำคัญเป็นอันดับหนึ่งการจะดำเนินนโยบายนี้ให้ได้สำเร็จจะต้องมีวิธีการวางแผน และจัดสรรงบประมาณโดยยึดพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายเป็นหลัก เช่น ต้องเตรียมงบประมาณให้พื้นที่ที่ยากจนมากเป็นพิเศษ ต้องจัดระบบการศึกษาให้มีทางเลือกได้หลายๆ ทางและเชื่อมโยงกัน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้พลัดโอกาสได้สามารถเข้ามาใช้โอกาสได้ตลอดชีวิต ที่สำคัญหากจะให้โอกาสแก่ทุกคนจริงจำเป็นต้องจัดการศึกษาพื้นฐาน 12 ปี ถึงมัธยมศึกษาตอนปลายให้แก่คนทุกคนในสังคมไทย เพราะการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาต่อในสาขาต่าง ๆ ระดับวิชาชีพขั้นสูง และด้านอาชีวศึกษาระดับสูง และเป็นพื้นฐานของการแสวงหาความรู้ตลอดชีวิต

4. ปัญหาของประสิทธิภาพของระบบและกระบวนการจัดการบริหารการศึกษา

ประสิทธิภาพของระบบการบริหารจัดการเป็นประเด็นปัญหาที่ทับถมมานาน หากระบบการบริหารจัดการมีประสิทธิภาพ ปัญหาอื่นๆ ดังที่กล่าวมาแล้วก็คงได้รับการแก้ไขในระดับหนึ่ง แต่เพราะระบบการบริหารจัดการมีปัญหาหมักหมมมานานปี ก็จำเป็นต้องสังคายนากันทั้งระบบ ปัญหาดังกล่าวดังนี้

4.1 ประการแรกที่ควรพิจารณาในเบื้องต้นก็คือ ข้อแตกต่างระหว่างการบริหารการศึกษากับการบริหารราชการ แม้ว่าจะมีส่วนที่เหมือนกันในการจัดระบบเป็นกรม กอง ฝ่าย ในการทำหน้าที่บริหารระดับบน แต่ในสายสัมพันธ์กับสถานศึกษาควรมีข้อแตกต่าง เพราะการบริหารสถานศึกษา (โรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย) นั้น ต้องการองค์ประกอบเหล่านี้

ก) ระบบบริหารภายในสถานศึกษาแบบแนวนราบ (Flat organization) ยกเว้นอาจารย์ใหญ่แล้ว ควรมีผู้บังคับบัญชาน้อยที่สุด ต้องบริหารงานแบบครูทุกคนมีส่วนร่วมเป็นประชาธิปไตย

ข) ระบบการควบคุมมาตรฐานและคุณภาพที่เน้นผลิตผล คือ ตัวนักเรียน ไม่ยึดเกาะระเบียบ กฎเกณฑ์ และการควบคุมขั้นตอนของกระบวนการเหมือนระบบราชการ

ค) ระบบความรับผิดชอบต่อชุมชนมากกว่าความรับผิดชอบต่อสายบังคับบัญชาเบื้องบนสถาบันการศึกษานั้นก็คือ สถาบันทางสังคม ต้องแนบแน่นกับชุมชน และให้เกิดความรู้สึกของความเป็นเจ้าของจากพ่อแม่ ผู้ปกครองและศิษย์เก่าข้อผิดพลาดในอดีตก็คือ การเหมาเอาว่าครูทุกคนคือข้าราชการพลเรือนต้องปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ของข้าราชการพลเรือน แม้แต่การปูนบำเหน็จความดีความชอบก็ใช้หลักการเดียวกัน เพิ่งจะได้มีการปรับระบบการบริหารบุคคลปี พ.ศ. 2523 ที่แยกเกณฑ์การพิจารณาบุคลากรครูแยกต่างหากจากพลเรือน แต่ถึงกระนั้นก็ยังมิมีข้อผูกพันที่ต้องยึดโยงอยู่กับระบบซีของข้าราชการพลเรือน การปรับระบบการบริหารสถานศึกษาและข้าราชการครูจึงควรคำนึงถึงความจำเป็นของข้อแตกต่าง ดังที่กล่าวไว้แล้ว

4.2 การจัดระบบการบริหารระดับกระทรวงแบ่งแยกภารกิจไม่เหมาะสม ปัจจุบัน กรมส่วนใหญ่มีความเบ็ดเสร็จในตัวเอง ตั้งแต่การกำหนดนโยบายการวางแผน จัดสรรงบประมาณ นิเทศ ประเมินผล บริหารบุคคล ก่อสร้างอาคารสถานที่ กล่าวอย่างคร่าวๆ แต่ละกรมก็คือกระทรวงเล็กๆ นั่นเอง กระทรวงตามกฎหมายจึงมิใช่กระทรวงที่แท้จริง แต่เป็นที่รวบรวมของกระทรวงเล็กๆ นี่คือปัญหาที่ต้องมีการปรับแก้ไข โดยจัดการกิจของแต่ละกรมใหม่ ให้เกิดเอกภาพทางนโยบาย และการจัดสรรงบประมาณ

4.3- การจัดระบบการบริหารสับส่นระหว่างบทบาทผู้กำหนดนโยบาย แผนงานงบประมาณ และกำกับเวทีที่เรียกว่า "Steering" ผู้กุมบังเหียนหรือนายท้ายคัดทางเสือกับบทบาทของการลงมือปฏิบัติที่เรียกว่า "Rowing" หรือผู้แจว ผู้พายปัจจุบันเราไม่ทราบว่าใครคือผู้กุมบังเหียน ใครคือผู้ปฏิบัติ เพราะผู้ปฏิบัติและผู้กุมบังเหียนคือคนๆ เดียวกัน แต่ละกรมส่วนกลางทำทั้งสองหน้าที่ คือออกแบบเอง วางนโยบายเอง และนำนโยบายไปลงมือปฏิบัติเอง ผลก็คือไม่สามารถทราบได้ว่าตนทำสำเร็จหรือล้มเหลว และเนื่องจากนางานปฏิบัติมาทำเต็มตัว ปัญหาภาคปฏิบัติก็มาสมอยู่ที่กรม ทุกปัญหาต้องเดินทางกลับมารับการแก้ไขที่กรม ไม่สามารถตัดตอนได้เด็ดขาด ไม่ว่าจะเป็นได้มีการมอบอำนาจกันไปบ้างแล้วอนาคต จึงควรที่จะกำหนดให้ส่วนกลางมีภารกิจหลักในด้านการกำหนดนโยบาย จัดสรรงบประมาณ กำหนดมาตรฐาน ประเมินมาตรฐานที่เรียกว่า "Steering" คือ ถือบังเหียนและกำกับทิศทาง และกำหนดให้องค์กรในพื้นที่ เช่น จังหวัดมีภารกิจในด้านการ

ปฏิบัติการคือนำนโยบายของกระทรวงไปสู่ภาคปฏิบัติ และหากมีปัญหาด้านการบริหารก็ควรให้จบ เปิดเสร็จลงที่จังหวัด เป็นต้น

4.4 การจัดระบบบริหารระดับอุดมศึกษาขาดเอกภาพ และความเชื่อมโยง ระหว่างการศึกษาพื้นฐานกับระดับอุดมศึกษา ปัญหาปัจจุบันคือมี 2 หน่วยงานหลักรับผิดชอบ การศึกษาอุดมศึกษา คือ ทบวงมหาวิทยาลัย และกระทรวงศึกษาธิการ การนำเอาทบวงมารวมกับ กระทรวง โดยไม่ปรับระบบการบริหารของกระทรวงก่อนคงไม่ได้ประโยชน์ แต่ถ้าหากปรับตามแนว ข้อ 4.3 และปลดปล่อยให้มหาวิทยาลัยต่างๆ เป็นอิสระ บทบาทของกระทรวงในการกำกับ สถาบันอุดมศึกษา ก็จะเปลี่ยนรูปแบบไป ฉะนั้นจึงสมควรพิจารณาการสร้างเอกภาพขององค์กร นโยบาย และกำกับการศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยจัดไว้ภายในกำกับของกระทรวงเดียวกันทั้ง 4 ประการนั้น คือ ปัญหาหลักของระบบการบริหารการศึกษาในปัจจุบันที่ต้องการการสังคายนา

5. ปัญหาของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ปัญหาของข้อนี้มิได้มีลักษณะเดียวกับข้อ อื่นๆ แต่เป็นประเด็นของการใช้โอกาสให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางการศึกษาแก่ประชาชน ในบริบทของ สังคมข่าวสาร และการปฏิวัติด้านเทคโนโลยีของการสื่อสาร ควรจะปรับระบบตรงนี้ให้เกิดระบบ การศึกษาตลอดชีวิตได้ และประกอบกับความจำเป็นของสังคมแบบใหม่ที่จะต้องเผชิญกับวิกฤติการณ์ ทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตจำเป็นต้องใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือปรับความสามารถและทักษะ ของมนุษย์ให้สามารถเผชิญกับปัญหาใหม่ๆ และแก้ไขปัญหานั้นๆ ได้ เช่น ปัญหาของวิกฤติการณ์ การเงินการคลัง การเศรษฐกิจในปัจจุบัน และผลกระทบ โดยเฉพาะด้านอาชีพการงาน เป็นต้น ประเด็นของการปรับระบบให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิต จึงเป็นประเด็นหลักของการปฏิรูปการศึกษา

6. ปัญหาของการระดมสรรพกำลังเพื่อการศึกษา ปัญหานี้สัมพันธ์กับ การศึกษาตลอดชีวิต หากจะให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิตได้ก็จำเป็นที่ทุกๆ ส่วนของสังคมต้องตระหนัก ในภาระหน้าที่ทางการศึกษาของตน ตั้งแต่สถาบันครอบครัว ชุมชน องค์กรวิชาชีพ องค์กรการกุศล สถาบันศาสนา สำนักงาน บริษัทห้างร้านและเอกชน สื่อสารมวลชน สถาบันการเมือง ทุกๆ ส่วนใน สังคมล้วนแล้วแต่เป็นทรัพยากรทางการศึกษา สามารถมีส่วนร่วมได้ทั้งนั้น ไม่ใช่เฉพาะด้านการจ่าย ภาษีอากร ประเด็นคือ จะจัดระบบเพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในสังคมอย่างไร และจะสร้างความ ตระหนักให้แก่สถาบันต่างๆ ทางเศรษฐกิจ สังคม ศาสนา และการเมืองอย่างไร ให้มาเล่นบทบาทของ การจัดการศึกษาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น กำหนดให้พรรคการเมืองจัดสรรเงินส่วนหนึ่ง เพื่อให้ การศึกษาแก่ประชาชน เป็นต้น

โดยสรุป ปัญหาดังกล่าวมานี้เป็นปัญหาหลักในเชิงระบบ แต่ยังมีปัญหาอื่นๆ อีก มากมายที่เกี่ยวข้องกัน เช่น ปัญหาการฝึกอบรมครู การพัฒนาครู และการปฏิบัติงานของครู ซึ่ง เกี่ยวข้องกับปัญหาคุณภาพการศึกษา ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบการบริหารและการระดมสรรพกำลังจาก ทุกภาคส่วน เป็นต้น

ยุทธศาสตร์ของการปฏิรูปการศึกษา

ปฏิรูป คือ การเปลี่ยนทั้งระบบ หรือให้เบาลงมาหน่อย คือ เปลี่ยนเชิงระบบ ถามว่า ระบบการศึกษาดังกล่าวมาแล้วควรเปลี่ยนทั้งระบบหรือไม่ ท่านอาจจะถามต่อไปว่าเปลี่ยนทั้งระบบ หมายความว่าอย่างไร คำตอบง่ายๆ ก็คือ อยู่ที่ความเข้าใจของแต่ละบุคคลว่า ระบบควรรวมถึง อะไรบ้าง? ฉะนั้นหากตีประเด็นกันไปเรื่อยๆ ก็คงไม่มีวันจบ จึงควรถามคำถามในใจตนว่าเท่าที่ท่าน ตระหนักหรือมีประสบการณ์มีอะไรติดอยู่แล้วบ้าง อะไรไม่ดีบ้างและควรขจัดไปในระบบการศึกษา

ท่านก็คงตอบคำถามนี้ได้ ในประสบการณ์ของท่าน แต่เท่าที่ผู้เขียนได้นำปัญหามาชี้แจงก็พอจะคาดคะเนได้ว่าสิ่งที่ควรปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ก็คือสิ่งที่ปัญหาตั้งที่กล่าวมาแล้ว

ประเด็นหลักในการควมแนวปฏิบัติก็คือ จะวางยุทธศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงอย่างไรที่ทำให้เกิดผลดีที่สุด และกระทบกระเทือนทางลบน้อยที่สุด เพราะการเปลี่ยนแปลงย่อมมีผลทางลบได้เสมอเหมือนยารักษาโรคที่ใช้เกินขนาดจะมีผลข้างเคียง นอกจากนั้นยุทธศาสตร์หรือวิธีการเปลี่ยนแปลงต้องสิ้นเปลืองทรัพยากรน้อยที่สุด เรียกว่าจะเอาเม็ดฆ่าโคไปฆ่าไก่ก็คงไม่ถูก ต้องออกแบบเครื่องมือผ่าตัดให้เหมาะสมกับระดับของโรค จากแนวคิดดังกล่าว จึงมีข้อเสนอในการปฏิรูป ดังนี้

1. ปฏิรูประบบการเรียนการสอนและการประเมินผล

ยุทธศาสตร์นี้เป็นยุทธศาสตร์ของการปฏิรูปทั้งหมด เพราะหากเปลี่ยนแปลง ณ จุดนี้ได้จะมีผลต่อการยกระดับคุณภาพมาตรฐานการศึกษาและสามารถแก้ไขปัญหาของความสอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ตลอดจนเตรียมคนเพื่อการศึกษาตลอดชีวิตได้ด้วย และในการปฏิรูปในข้อนี้จำเป็นต้องปรับระบบการบริหารจัดการด้วย ฉะนั้นการแก้ไขในจุดนี้จึงเป็นหลักชัยของขบวนการปฏิรูปทั้งหมดประเด็นสำคัญ คือ ปัจจัยตัวแปรใดที่จะทำให้เกิดระบบการเรียนการสอนที่พึงปรารถนา ณ จุดนี้เรายังไม่ได้พูดกันถึงนิยามคำว่า "ระบบการเรียนการสอนที่พึงปรารถนา" แต่ขอสมมุติว่า นักวิชาการศึกษามีความเข้าใจตรงกันในระดับหนึ่ง ฉะนั้นจะขออนุญาตข้ามไปกล่าวถึงปัจจัยตัวแปรที่ทำให้เกิดระบบการเรียนการสอนที่พึงปรารถนา คำตอบตรงนี้ ตามการศึกษาค้นคว้าของผู้เขียนคิดว่า มีปัจจัยตัวแปร 6 ตัวด้วยกัน คือ

1. การปรับหลักสูตรและกำหนดปรัชญาของการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่ดี รายละเอียดก็ควรจะไปพิจารณากันในหมู่นักวิชาการครู และผู้บริหาร คงยังไม่มีเวลาจะพิจารณากัน ณ ที่นี้

2. การฝึกอบรมครู และการพัฒนาครู สอดคล้องกับข้อแรก
3. การเป็นผู้นำที่ดีของอาจารย์ใหญ่ และผู้อำนวยการโรงเรียน
4. การจัดอุปกรณ์การเรียนการสอน ตำรา หนังสือ ให้มีความเพียงพอแก่

สถานศึกษา

5. ระบบการประเมินผลที่สอดคล้องกับจุดประสงค์และปรัชญาของหลักสูตรข้อ
6. ชุมชนให้การสนับสนุน

ทั้ง 6 ข้อนี้ ข้อใดบ้างสามารถกำหนดในกฎหมายได้ก็ควรกำหนด ข้อไหนควรเป็นเรื่องวิธีการที่สามารถกำหนดเป็นนโยบายและแนวปฏิบัติได้ภายหลังก็ควรเปิดกว้างไว้ก่อนในประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา และอังกฤษ ไม่มีองค์กรระดับชาติที่จะกำหนดหลักสูตรและมาตรฐานการศึกษา ข้อเสนอของการปฏิรูปในอังกฤษจึงเสนอให้จัดตั้งคณะกรรมการหรือสภาหลักสูตรแห่งชาติ สำหรับไทยเรามีหน่วยงานนี้ระดับกรมอยู่แล้ว แต่ก็ยังอาจเสนอไว้อีกได้เพื่อเป็นจุดเน้น สำหรับการฝึกหัดครูและการพัฒนาครู แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ก็ได้มีแนวนโยบายการปฏิรูปในเรื่องนี้อยู่แล้ว หลักการสำคัญของนโยบายเรื่องนี้ หากกำหนดไว้ในกฎหมายได้ก็ควรจะทำ นอกจากนั้น การที่จะให้เกิดการปฏิบัติสอดคล้องกับแนวคิดใหม่ในการจัดการเรียนการสอน จำเป็นต้องจัดระบบการบริหารสถานศึกษา เพื่อให้ผู้นำโรงเรียนและบรรดาครูที่ได้รับการฝึกมาอย่างดีได้ใช้ความสามารถของตนเองได้เต็มที่โดยไม่จำกัด จึงต้องมีข้อเสนอให้ปรับระบบการบริหารสถานศึกษาให้มีความเป็นอิสระ มีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และเพื่อความสำเร็จของระบบการบริหารใหม่ จำเป็นต้องพัฒนาทั้งครูและ

ผู้บริหารให้ถึงระดับมาตรฐาน และเนื่องจากในระบบใหม่จะไม่ใช้วิธีการควบคุมแบบเก่า แต่จะดูที่ผลสำเร็จ คือ คุณภาพของนักเรียน ฉะนั้นก็ต้องจัดระบบการประเมินผล เพื่อประเมินผลองค์รวม (Summative Evaluation) ในระดับชั้นประโยค คือ ปีสุดท้ายของแต่ละระดับการศึกษา และให้มีการประเมินภายใน ที่เรียกว่า "Formative Evaluation" ในแต่ละระดับชั้น ระบบการประเมินผล และระบบการบริหารสถานศึกษาแนวใหม่ก็อาจกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาได้เช่นกันโดยสรุปจะเห็นได้ว่า ยุทธศาสตร์การปฏิรูประบบการเรียนรู้ การเรียนการสอน ทำให้เกิดยุทธศาสตร์อื่นๆ ตามมาได้แก่

ก) การปฏิรูปการฝึกหัดครูและการพัฒนาครู

ข) การปรับระบบการบริหารสถานศึกษาให้มีความเป็นอิสระในการ

ดำเนินงานมากขึ้น

ค) การปรับระบบการประเมินผลให้มีทั้งระบบการประเมินภายในแบบ "Formative Evaluation" เพื่อตรวจสอบและพัฒนาตัวผู้เรียน และการประเมินภายนอกเพื่อดูผลสรุปรวม เรียกว่า Summative Evaluation การประเมินสรุปรวบยอด

2. การปฏิรูประบบการบริหารการศึกษา

การปฏิรูประบบการบริหารการศึกษาเป็นยุทธศาสตร์หลักที่สำคัญอีกประการหนึ่ง การปฏิรูประบบการบริหารการศึกษาในแนวคิดนี้มีจุดมุ่งหมาย 5 ประการ คือ

1. มุ่งหมายจะให้เกิดเอกภาพด้านนโยบายทุกระดับการศึกษา โดยเฉพาะระดับอุดมศึกษาตลอดจนความสอดคล้องในการดำเนินนโยบายระหว่างระดับการศึกษา
2. มุ่งหมายจะให้เกิดการแบ่งภารกิจให้ชัดเจนระหว่างส่วนกลางที่ควรทำหน้าที่หลักด้านกำหนดนโยบาย คุณภาพ มาตรฐาน การจัดสรรทรัพยากร การติดตามประเมินผล การกำกับและส่วนของจังหวัดและสถานศึกษาหรือสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาให้ทำหน้าที่บริหารและจัดการ
3. มุ่งหมายให้เกิดการกระจายอำนาจไปยังท้องถิ่นมากยิ่งขึ้นให้ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้ามา ร่วมรับผิดชอบมากขึ้นตามลำดับความพร้อมของแต่ละท้องถิ่น
4. มุ่งหมายให้เกิดประสิทธิภาพของการบริหารจัดการ
5. มุ่งหมายให้เกิดผลดีต่อการกระจายโอกาสทางการศึกษาหากดำเนินการได้สำเร็จในข้อนี้ ก็น่าจะมีผลต่อการแก้ไขปัญหาลำดับข้อที่ 2 เรื่องการจัดการศึกษาไม่สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และข้อ 3 เรื่องความเสมอภาคของโอกาสและการกระจายโอกาสโดยสรุป การปฏิรูประบบการบริหาร หมายความว่า ควรจะมีกระทรวงเดียวทำหน้าที่เพื่อกำหนดนโยบายและจัดสรรงบประมาณการศึกษาทั้งหมด และกระจายอำนาจหน้าที่การปฏิบัติงานให้จังหวัดดำเนินงานเป็นตัวแทนกระทรวงในจังหวัด ควบคุมดูแลสถานศึกษาและบุคลากร ให้สถานศึกษาระดับการศึกษาพื้นฐานมีความเป็นอิสระมากขึ้น ส่วนสถาบันอุดมศึกษานั้นให้มีความเป็นนิติบุคคลทั้งหมด และอาจจะออกนอกกรอบราชการได้ มีวิธีการจัดสรรงบประมาณแบบอุดหนุนทั่วไปที่เรียกกันว่า "Block Grant" ให้แก่มหาวิทยาลัยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจะมีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษาในจังหวัด และหากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใดพร้อม ก็อาจจะรับผิดชอบการจัดการศึกษาในเขตการปกครองของตนก็ได้มาตรการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามแนวทางดังกล่าวนี้ สมควรที่จะกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาได้

3. การปรับระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับยุคสมัยใหม่

การปรับระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับความจำเป็นของยุคสมัยใหม่ หมายความว่า จะต้องเตรียมคนให้สามารถศึกษาได้ตลอดชีวิต และในการเตรียมตรงนี้จะต้องการศึกษาพื้นฐาน 12 ปี ให้แก่ประชาชนส่วนใหญ่ตามรัฐธรรมนูญเป็นสิทธิของประชาชนทุกคนที่จะได้รับการศึกษาพื้นฐาน 12 ปี โดยรัฐไม่เก็บค่าใช้จ่าย การวางพื้นฐาน 12 ปีนี้ หากจะให้มีความสอดคล้องของประชาชนจะศึกษาต่อตลอดชีวิตก็ควรกำหนดให้ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งเป็นระดับที่เชื่อมโยงกับอุดมศึกษา หากประชาชนทุกคนจบที่ระดับนี้ ก็หมายความว่าประชาชนก็มีความพร้อมทางด้านวิชาการที่จะไปศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไปนอกจากนี้แล้ว ในระดับหลังการศึกษาพื้นฐานควรได้มีการปรับระบบอุดมศึกษาให้มีความยืดหยุ่นมีความหลากหลาย สร้างเส้นทางศึกษาต่อไว้หลายๆ เส้นทาง แต่ให้มีความเชื่อมโยงกันในที่สุด การจัดตั้งวิทยาลัยชุมชนเพื่อเชื่อมโยงกับมหาวิทยาลัยก็เป็นวิธีการหนึ่งประการสุดท้าย ในระบบการศึกษาใหม่นี้บทบาทของการศึกษานอกระบบจะมีมากขึ้น ฉะนั้นต้องมีมาตรการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้กว้างขวางยิ่งขึ้นและในการนี้ควรที่จะต้องระดมสรรพกำลังจากทุกๆ ฝ่ายในสังคมให้เข้ามาช่วยจัดการศึกษาด้วยตามหลักของคำประกาศจอมเทียนว่า "ทุกคนเพื่อการศึกษา" (All for Education) โดยสรุป หลักการและนโยบาย ตลอดจนมาตรการเพื่อให้เกิดการศึกษาพื้นฐาน 12 ปี และการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต จึงเป็นหลักการสำคัญที่จะต้องกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษา

4. บทบาทของเอกชนในการจัดการศึกษา

ความสำคัญของบทบาทของเอกชนในการจัดการศึกษามีหลายประการ แต่ที่สำคัญและอยู่ในแนวคิดของนักการศึกษา ก็คือ การศึกษาในระดับอาชีวศึกษา และอาชีวศึกษาขั้นสูง หากให้เอกชนมีบทบาทในการจัด โดยเฉลี่ยค่าใช้จ่ายให้แก่ผู้เข้ามารับการศึกษาในสัดส่วนที่เหมาะสม จะทำให้เกิดความสมดุลและความสอดคล้องระหว่างตลาดแรงงาน (ภาคเศรษฐกิจ) ซึ่งเป็นอุปสงค์กับจำนวนผู้ศึกษาและจบการศึกษาซึ่งเป็นอุปทาน ยุทธศาสตร์ของการให้เอกชนเข้ามาจัดในระดับอุดมศึกษานี้ จะทำให้การกระจายโอกาสระดับการศึกษาพื้นฐานเป็นไปได้มากยิ่งขึ้น ฉะนั้นข้อเสนอให้มีการศึกษาพื้นฐาน 12 ปี โดยรัฐจัดให้โดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายและการส่งเสริมให้เอกชนจัดการศึกษามากขึ้นในระดับหลังการศึกษาพื้นฐาน จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันในทางผกผัน ยิ่งเอกชนจัดระดับวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งทำให้รัฐบาลมีโอกาสนำงบประมาณที่ประหยัดได้มาใช้ในการจัดการศึกษาพื้นฐาน 12 ปีพระราชบัญญัติการศึกษาจึงควรกล่าวถึงการส่งเสริมบทบาทของเอกชนในการจัดการศึกษาไว้ด้วย โดยสรุป การปฏิรูปการศึกษานั้น น่าจะมียุทธศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงรวม 5 แนวทาง คือ

1. การปฏิรูประบบการเรียนการสอน-การประเมินผล
2. การปฏิรูปการฝึกอบรมครู และระบบการพัฒนาครู การใช้ครู
3. การปฏิรูประบบการบริหารจัดการที่

3.1 ปรับระบบการบริหารงานส่วนกลางให้ทำหน้าที่หลักในการกำหนดนโยบาย จัดสรรงบประมาณ กำหนดหลักสูตร มาตรฐานการประเมินผล และการกำกับ

3.2 กระจายอำนาจการบริหารจัดการให้ระดับจังหวัดมากขึ้น โดยให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

3.3 ปรับระบบการบริหารสถานศึกษาให้มีความเป็นอิสระ รับผิดชอบต่อชุมชนมากยิ่งขึ้น

4. ปรับระบบการศึกษา โดยจัดให้มี

4.1 การศึกษาพื้นฐาน 12 ปี จากประถมศึกษาปีที่ 1 - มัธยมศึกษาปีที่ 6

4.2 การอุดมศึกษาที่หลากหลาย และเชื่อมโยงกัน

4.3 ระบบการศึกษาตลอดชีวิต

5. ยุทธศาสตร์ของการระดมสรรพกำลังจากทุกๆ ส่วนของสังคม รวมทั้งภาคเอกชนให้เข้ามาจัด

การศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้นพระราชบัญญัติการศึกษาจึงควรจะให้ความสำคัญต่อยุทธศาสตร์ 5 ประการดังกล่าวนี้

การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๖๑)

วิสัยทัศน์ คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ

เป้าหมาย ภายในปี ๒๕๖๑ มีการปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยเน้นประเด็นหลักสามประการ คือ

๑) คุณภาพและมาตรฐานการศึกษาและเรียนรู้ของคนไทย โอกาสทางการศึกษาและเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียน สถานศึกษาแหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม หลักสูตรและเนื้อหา พัฒนาวิชาชีพครูให้เป็นวิชาชีพที่มีคุณค่า สามารถดึงดูดคนเก่งดีและมีใจรักมาเป็นครูคนอาจารย์ได้อย่างยั่งยืน ภายใต้ระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

๒) เพิ่มโอกาสการศึกษาและเรียนรู้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ เพื่อให้ประชาชนทุกคน ทุกเพศ ทุกวัยมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๓) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคม ในการบริหารและจัดการศึกษา โดยเพิ่มบทบาทของผู้ที่อยู่ภายนอกกระบวนการศึกษาด้วย

กรอบแนวทางการปฏิรูปการศึกษา มีการปฏิรูปการศึกษาและเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดย

๑) พัฒนาคุณภาพคนไทยยุคใหม่ ที่มีนิสัยใฝ่เรียนรู้ สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองและแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๒) พัฒนาคุณภาพครูยุคใหม่ ที่เป็นผู้เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เป็นวิชาชีพที่มีคุณค่า สามารถดึงดูดคนเก่ง คนดี มีใจรักในวิชาชีพครูมาเป็นครู

๓) พัฒนาคุณภาพสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ยุคใหม่ เพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาทุกระดับ/ประเภทให้สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพและพัฒนาแหล่งเรียนรู้อื่นๆ สำหรับการศึกษา และเรียนรู้ทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

๔) พัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการใหม่ ที่มุ่งเน้นการกระจายอำนาจสู่สถานศึกษา เขตพื้นที่การศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน ภาคเอกชน และทุกภาคส่วน มีระบบการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล

เป้าหมายยุทธศาสตร์และตัวบ่งชี้ การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๖๑)

คณะกรรมการนโยบายปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (กนป.) - กนป. ได้กำหนดค่าเป้าหมายและตัวบ่งชี้การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สองจนสิ้นสุด พ.ศ. ๒๕๖๑ จำนวน ๔ เป้าหมาย ๒๐ ตัวบ่งชี้ ดังนี้

เป้าหมายยุทธศาสตร์ที่ ๑ คนไทยและการศึกษาไทยมีคุณภาพและได้มาตรฐานระดับสากล

ตัวบ่งชี้และค่าเป้าหมาย

๑.๑ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาหลักจากการทดสอบระดับชาติมีคะแนนเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ ๕๐

๑.๒ ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาด้านคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์เพิ่มขึ้นเป็นไม่ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยนานาชาติ (ผลทดสอบ PISA)

๑.๓ ความสามารถด้านภาษาอังกฤษเพิ่มขึ้นร้อยละ ๓ ต่อปี

๑.๔ ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพิ่มขึ้นร้อยละ ๓ ต่อปี

๑.๕ สัดส่วนผู้เรียนมัธยมศึกษาตอนปลายประเภทอาชีวศึกษา : สามัญศึกษาเป็น ๖๐ : ๔๐

๑.๖ ผู้สำเร็จอาชีวศึกษาและอุดมศึกษามีคุณภาพระดับสากลและเป็นไปตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิ

๑.๗ จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทย (อายุ ๑๕-๕๙ ปี) เพิ่มขึ้นเป็น ๑๒ ปี

เป้าหมายยุทธศาสตร์ที่ ๒ คนไทยใฝ่รู้ : สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง รักการอ่าน และแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง

ตัวบ่งชี้และค่าเป้าหมาย

๒.๑ ผู้เรียนทุกระดับการศึกษาไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๗๕ มีทักษะในการแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

๒.๒ อัตราการรู้หนังสือของประชากร (อายุ ๑๕-๖๐ ปี) เป็นร้อยละ ๑๐๐

๒.๓ ผู้เข้ารับบริการในแหล่งเรียนรู้เพิ่มขึ้นปีละอย่างน้อยร้อยละ ๑๐

๒.๔ คนไทยใช้เวลาอ่านหนังสือนอกเวลาเรียน/นอกเวลาทำงานโดยเฉลี่ยอย่างน้อยวันละ ๖๐ นาที

๒.๕ สัดส่วนผู้ที่ใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการเรียนรู้ต่อประชากรอายุ ๑๐ ปีขึ้นไปเป็นร้อยละ ๕๐

เป้าหมายยุทธศาสตร์ที่ ๓ คนไทยใฝ่ดี : มีคุณธรรมพื้นฐาน มีจิตสำนึกและค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นแก่

ประโยชน์ส่วนรวม มีจิตสาธารณะ มีวัฒนธรรมประชาธิปไตย

ตัวบ่งชี้และค่าเป้าหมาย

๓.๑ ผู้เรียนทุกระดับการศึกษาไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๗๕ มีคุณธรรม จริยธรรมและมีความเป็นพลเมือง

๓.๒ จำนวนคดีเด็กและเยาวชนที่ถูกดำเนินคดีโดยสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนลดลงร้อยละ ๑๐ ต่อปี

๓.๓ จำนวนเด็กอายุต่ำกว่า ๑๕ ปี ที่ตั้งครรภ์ลดลงร้อยละ ๑๐ ต่อปี

๓.๔ จำนวนเด็กเข้ารับการบำบัดยาเสพติดลดลงร้อยละ ๑๐ ต่อปี

๓.๕ สัดส่วนคนไทยที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนา และกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคมอย่างสม่ำเสมอเพิ่มขึ้นร้อยละ ๕ ต่อปี

เป้าหมายยุทธศาสตร์ที่ ๔ คนไทยคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ : มีทักษะในการคิดและปฏิบัติ มีความสามารถในการแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความสามารถในการสื่อสาร

ตัวบ่งชี้และค่าเป้าหมาย

๔.๑ ผู้เรียนไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๗๕ มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ มี
วิจารณ์ญาณ มีความคิดสร้างสรรค์

๔.๒ ผู้สำเร็จการอาชีวศึกษาและการอุดมศึกษา มีสมรรถนะเป็นที่พึงพอใจของผู้ใช้ และมี
งานทำภายใน ๑ ปี รวมทั้งประกอบอาชีพอิสระเพิ่มขึ้น

๔.๓ กำลังแรงงานที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาขึ้นไปเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๖๕ และมี
สมรรถนะทางวิชาชีพตามมาตรฐาน

3. แนวคิดเรื่องโรงเรียนขนาดเล็ก

โรงเรียนขนาดเล็กทั่วประเทศ (โรงเรียนที่มีนักเรียนต่ำกว่า 120 คน) จากเมื่อปีการศึกษา 2552 จำนวน 14,056 โรงเรียน หรือร้อยละ 44.30 เพิ่มขึ้นในปีการศึกษา 2555 (ข้อมูล 10 มิถุนายน 2555) จำนวน 14,638 โรงเรียน หรือร้อยละ 46.83 นับเป็นปัญหาที่ท้าทายมานานนับทศวรรษในการแก้ปัญหาการจัดการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็กของกระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา (สพป.) เป็นที่รู้กันว่าปรากฏการณ์การเพิ่มจำนวนขึ้นของโรงเรียนขนาดเล็ก เป็นผลพวงมาจากอัตราการเกิดของประชากรลดลงปีละประมาณ 200,000 คน และความเจริญทางวัตถุที่กระจายลงสู่สังคมชนบท ทำให้ผู้ปกครองนักเรียนมีทางเลือกมากขึ้น ในการส่งบุตรหลานไปเรียนในโรงเรียนที่ตนเองมีความเชื่อมั่นในคุณภาพ และมาตรฐานการจัดการศึกษา หรืออีกนัยหนึ่งผู้ปกครองไม่เชื่อมั่นในมาตรฐานการจัดการศึกษาที่ครูไม่ครบชั้น หรือครูครบชั้นแต่ไม่สะท้อนคุณภาพ ประสิทธิภาพ นั่นเอง และเหตุที่ครูไม่ครบชั้นก็เพราะรัฐต้องจัดสรรอัตราค่าจ้างของครูตามสัดส่วนจำนวนนักเรียน พุดง่าย ๆ ก็คือ รัฐต้องการจ่ายเงินเดือนค่าตอบแทนครู 1 คนต่อนักเรียน 25 คน เพื่อให้เกิดความคุ้มค่ากับการใช้จ่ายงบประมาณ และการจัดการศึกษาจะต้องบ่งชี้หรือสะท้อนให้เห็นคุณภาพ ประสิทธิภาพ มาตรฐานที่ยอมรับได้

การจัดการศึกษาสำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก หรือโรงเรียนที่มีนักเรียน 120 คนลงมา ปัจจุบันประสบปัญหาขาดแคลนและมีข้อจำกัดหลายประการ ในการบริหารจัดการศึกษา เช่น ปัญหาครูไม่ครบชั้น ขาดแคลนสื่อการเรียนการสอน วัสดุ อุปกรณ์และสื่อเทคโนโลยี ทั้งนี้เนื่องจากเกณฑ์การจัดสรรงบประมาณถึงจำนวนนักเรียนเป็นเกณฑ์การบริหารจัดการและการจัดการเรียนการสอนทำให้เกิดคุณภาพ และเป็นปรากฏการณ์ที่ท้าทายวงการศึกษาไทยมาช้านาน และนับวันจะทวีจำนวนมากขึ้น เมื่ออัตราการเกิดลดน้อยลง

กระทรวงศึกษาธิการ โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการได้ให้นโยบายและแนวทางการดำเนินงานเพื่อยกระดับคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กให้สูงขึ้น ทั้งด้านการบริหารจัดการด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านคุณภาพนักเรียน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของเด็กในวัยการศึกษาภาคบังคับทุกคน ได้มีโอกาสรับการศึกษาที่มีคุณภาพใกล้เป็นสำคัญ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ในฐานะหน่วยงานที่ดูแลกำกับนโยบาย ได้มีการทบทวนสรรพกำลังเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก ดำเนินการวิจัย วางแผนกลยุทธ์การพัฒนา วางมาตรการสู่การปฏิบัติในระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับสถานศึกษา เช่น กำหนดนโยบายควมรวมโรงเรียนขนาดเล็กให้เกิดขนาดที่เหมาะสม สามารถจัดสรรอัตราค่าจ้างครู

งบประมาณสนับสนุนการเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างเต็มที่ ส่งเสริมโรงเรียนดีประจำตำบลให้เป็นโรงเรียนหลักของการมาเรียนรวม สร้างเครือข่ายศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนขนาดเล็กคุณภาพเพื่อจัดการศึกษาแบบศูนย์การเรียนรู้ พยายามดึงทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ส่งเสริมพัฒนาการเรียนการสอนแบบคละชั้นในโรงเรียนที่ครูไม่ครบชั้น สนับสนุนงบประมาณจัดหาสื่อเทคโนโลยี ห้องสมุด แหล่งเรียนรู้ ปรับปรุงภูมิทัศน์ พร้อมกันนี้ยังมีความพยายามดำเนินการควบรวมโรงเรียนแบบขั้นบันได โดยเริ่มควบรวมโรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนน้อยกว่า 20 คน น้อยกว่า 40 คน จนถึงโรงเรียนที่มีนักเรียนน้อยกว่า 120 คน ในปีการศึกษา 2561 และโรงเรียนที่ครูยุบฟุ้งยุบ จนถึงการกำหนดมาตรการไม่บรรจุตำแหน่งผู้บริหารในโรงเรียนที่มีนักเรียนน้อยกว่า 60 คน ซึ่งเป็นการสร้างแรงกระเพื่อมให้เขตพื้นที่การศึกษาเร่งดำเนินการควบรวม ยุบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก เพื่อให้เกิดระบบการบริหารคุณภาพ ประสิทธิภาพ ประหยัดงบประมาณของรัฐ

1. การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

แนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้สำหรับโรงเรียนขนาดเล็กที่มีครูผู้สอนไม่ครบชั้นได้ในระดับหนึ่ง โดยปรับปรุงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบใหม่ จัดชั้นเรียนแบบคละอายุ การรวม ชั้นเรียนที่อายุใกล้เคียงกัน มีลักษณะเป็นช่วงชั้น มีการปรับปรุงและพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียน รู้จักคิด วิเคราะห์ สรุปความรู้และสร้างองค์ความรู้จากกิจกรรมการเรียนรู้ที่นักเรียนปฏิบัติจริง โดยอาศัยความร่วมมือของผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนและชุมชน ที่ให้ความร่วมมือ ในการจัดทำโครงสร้างหลักสูตร แนวทางการจัดการเรียนรู้ ตลอดปี (ประมวลการสอน) และจัดทำแผนการจัด การเรียนรู้แบบช่วงชั้น ตลอดปี จัดห้องเรียนเป็นช่วงชั้นเป็นหลัก ใช้ครูปฏิบัติการสอน 1-2 คน ต่อ 1 ช่วงชั้น ปรับปรุงพัฒนาอาคารเรียน ห้องเรียน และสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนการสอนตามแนวใหม่ โดยห้องมีขนาดประมาณ 2 ห้องเรียนต่อ 1 ช่วงชั้น มีมุมต่าง ๆ มุมหนังสือ เกม เพื่อเป็นสื่อในการจัดกิจกรรม จัดหาสื่อ วัสดุ อุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น คอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์ เครื่องเล่นวีซีดี เทป เครื่องเสียง อยู่ประจำศูนย์ฯ จัดหาหนังสือในห้องสมุดให้ครอบคลุมทุกกลุ่มสาระ

2. โรงเรียนต้นแบบ

โรงเรียนขนาดเล็กที่มีคุณภาพด้านบริหารจัดการ ด้านการจัดการเรียนรู้และด้านคุณภาพผู้เรียน ตามมาตรฐานและตัวชี้วัดที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำหนด รวมทั้งมีความพร้อมที่สามารถเป็นโรงเรียนแกนนำและเป็นแบบอย่างในการพัฒนาและยกระดับคุณภาพการศึกษา ในบริบทของโรงเรียนขนาดเล็กได้ โดยใช้ แนวคิดในการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กสู่โรงเรียนต้นแบบ ที่สามารถดำเนินการให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ โดยกำหนดหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกและกรอบความคิดในการบริหารจัดการในโรงเรียนต้นแบบ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและยกระดับคุณภาพการศึกษา

3. โรงเรียนพัฒนาเครือข่าย

โรงเรียนขนาดเล็กที่มีความพร้อมด้านบริหารจัดการ ด้านการจัดการเรียนรู้และด้านคุณภาพผู้เรียน โดยได้รับการคัดเลือกจากโรงเรียนศูนย์เครือข่าย และโรงเรียนที่อยู่ใกล้เคียงกัน ไม่มีความพร้อมด้านการจัดการเรียนการสอน ครูไม่ครบชั้น รวมทั้งครูขาดทักษะเฉพาะในการจัดการเรียนการสอน (ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ) เป็นโรงเรียนเครือข่าย เพื่อส่งเสริม สนับสนุน เป็นแหล่งเรียนรู้ รวมทั้งเป็นศูนย์เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นศูนย์บริการของสื่อ ICT และเทคโนโลยี ให้กับโรงเรียนขนาดเล็กในเครือข่าย ในการพัฒนาและยกระดับคุณภาพการศึกษา ในบริบทของโรงเรียนขนาดเล็ก ได้ให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ อย่างน้อยอำเภอละ 1 โรงเรียน

4. หน่วยคอมพิวเตอร์เคลื่อนที่ (Mobile Unit)

หน่วยคอมพิวเตอร์ (Mobile Unit) เป็นลักษณะของการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ที่มีลักษณะเป็นชุดคอมพิวเตอร์ และติดตั้งในระบบ LAN ในยานพาหนะหรือสถานที่ติดตั้งพร้อมอุปกรณ์ ต่าง ๆ สำหรับการเคลื่อนที่หรือหมุนเวียนไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งประกอบด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ติดตั้งประจำรถ จำนวน 13 เครื่อง พร้อมอุปกรณ์ สามารถจัดการเรียน การสอนให้กับนักเรียนได้ครั้งละ 20 คน มีศึกษานิเทศก์ประจำรถ จำนวน 1 คน

5. เครือข่ายการนิเทศ

เครือข่ายการนิเทศ เป็นรูปแบบการนิเทศในลักษณะของการสร้างความเข้มแข็งในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขนาดเล็ก โดยอาศัยความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันของผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนและศึกษานิเทศก์ เพื่อพัฒนางานในหน้าที่ให้ได้คุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา

6. การบริหารแบบมีส่วนร่วม

โรงเรียนขนาดเล็ก โดยส่วนใหญ่มีปัญหาในด้านความไม่พร้อมและมีความขาดแคลน โดยเฉพาะกำลังครูผู้สอนที่มีไม่ครบชั้น รวมทั้งขาดแคลนครูที่มีความถนัดเฉพาะด้านหรือวิชาเอก ด้านงบประมาณเพื่อการพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่าปัญหา ส่วนใหญ่เป็นเรื่องงบประมาณหมวดเงินอุดหนุนที่ ไม่เพียงพอ การขาดแคลนครูภักดิ์ ในการสนับสนุนการสอน แนวทางการแก้ปัญหาโดยอาศัยความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันของโรงเรียนขนาดเล็กในกลุ่มพื้นที่เดียวกัน หรือมีปัญหาและความต้องการจำเป็นที่เหมือนกัน โดยมีบุคลากร หน่วยงาน หรือองค์กรให้การสนับสนุนสามารถดำเนินการเพื่อพัฒนางานยกระดับคุณภาพ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. แนวคิดเรื่องการจัดกระบวนการเรียนรู้

หลักการในการจัดการศึกษาแก่เด็ก เยาวชนและประชาชนนั้นต้องการให้ทุกคน เป็นคนดีมีสุขภาพดีมีความรู้คู่คุณธรรม ในส่วนหนึ่งของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ จึงกำหนดรายละเอียดบางส่วนไว้ดังนี้

แนวการจัดการศึกษา

มาตรา ๒๒ การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา ๒๓ การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบการศึกษา นอกกระบบ และ การศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และ บูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

(๑) ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเอง กับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบ การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

(๒) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและ ประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

(๓) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และ การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

(๔) ความรู้ และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษาเน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

(๕) ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

นี่คือแนวการในการจัดการศึกษา องค์ประกอบที่สำคัญเพื่อให้การดำเนินการบรรลุ วัตถุประสงค์ดังกล่าว คือการจัดกระบวนการเรียนรู้ ได้กำหนดไว้ ดังนี้

การจัดกระบวนการเรียนรู้

มาตรา ๒๔ การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการดังต่อไปนี้

(๑) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของ ผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

(๒) ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

(๓) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ ให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

(๔) จัดการเรียนการสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วน สมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมให้ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

(๕) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และ อำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรู้รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่ง ของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียน การสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

(๖) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับ บิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตรา ๒๕ รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยาน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬา และนันทนาการแหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

มาตรา ๒๖ ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียนการร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปใน กระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา ให้สถานศึกษาใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อ และให้นําผลการประเมิน ผู้เรียนตามวรรคหนึ่งมาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย(พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒) นี่คือนิยามสำคัญส่วนหนึ่งของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นเรื่องที่ผู้ให้ การศึกษาจะต้องศึกษาวิเคราะห์ให้ชัดเจนโดยละเอียดรอบคอบ โดยเฉพาะการจัดกระบวนการเรียนรู้ จะต้องกำหนดเทคนิค และวิธีการให้เหมาะสมกับผู้เรียนการจัดเนื้อหาสาระให้เหมาะสมกับสติปัญญา ความรู้ความสามารถกับผู้เรียน การฝึกทักษะที่มีประสิทธิภาพการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนที่มีการพัฒนาทั้งทางด้านสติปัญญาคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงาม นี่คือนิยามหลักการและแนวทางในการพัฒนาประชาชนของเราให้เป็นคนดีมีคุณภาพ เพื่อชาติบ้านเมืองของเรา

ความหมายและขอบข่ายของการเรียนรู้

การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ตลอดชีวิต คำจำกัดความที่ นักจิตวิทยา มักจะกล่าวอ้างอยู่เสมอ แต่ยังไม่ถึงกับเป็นที่ยอมรับ กันอย่างสากล คือ คำจำกัดความ ของ คิมเบล (Gregory A Kimble) คิมเบล กล่าวว่า "การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงศักยภาพแห่ง พฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งเป็นผลมาจากการฝึกหรือการปฏิบัติที่ได้รับ การเสริมแรง (Learning as a relatively permanent change in behavioral potentiality that occurs as a result of reinforced practice) "

จากความหมายของการเรียนรู้ข้างต้นแยกกล่าวเป็นประเด็นสำคัญได้ ๕ ประการ คือ

๑.การที่กำหนดว่า การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ก็แสดงว่าผลที่เกิดจาก การเรียนรู้ จะต้องอยู่ใน รูปของพฤติกรรม ที่สังเกตได้ หลังจากเกิดการเรียนรู้แล้ว ผู้เรียนสามารถทำ สิ่งหรือเรื่องที่ไม่เคยทำมาก่อนการเรียนรู้

๒.การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น ต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างถาวร นั่นก็คือ พฤติกรรมที่เปลี่ยนไปนั้น จะไม่เป็นพฤติกรรมในช่วงสั้น หรือเพียงชั่วคราว และในขณะเดียวกันก็ ไม่ใช่ พฤติกรรมที่คงที่ที่ไม่เปลี่ยนแปลงอีกต่อไป

๓.การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดังกล่าว ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนไปอย่างทันทีทันใด แต่ มันอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงศักยภาพ (Potential) ที่จะกระทำ สิ่งต่าง ๆ ต่อไปในอนาคต การ เปลี่ยนแปลง ศักยภาพนี้อาจแฝงอยู่ในตัวผู้เรียน ซึ่งอาจจะยังไม่ได้แสดงออกมา เป็นพฤติกรรมอย่าง ทันทีทันใดก็ได้

๔.การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือการเปลี่ยนแปลงศักยภาพในตัวผู้เรียนนั้นจะเป็น

ผลมาจากประสบการณ์หรือการฝึกเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือศักยภาพอันเนื่องมาจากสาเหตุอื่นไม่ถือเป็นการเรียนรู้

๕. ประสบการณ์หรือการฝึกต้องเป็นการฝึกหรือปฏิบัติที่ได้รับการเสริมแรง

(Reinforced practice) หมายความว่า เพียงแต่ผู้เรียนได้ รับรางวัลหลังจากที่ตอบสนอง ก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นในแง่คำว่า "รางวัล" กับ "ตัวเสริมแรง" (Reinforce) จะให้ความหมายเดียวกัน ต่างก็ คือหมายถึงอะไรบางอย่างที่อินทรีย์ (บุคคล) ต้องการ

ปัจจัยสำคัญในสภาพการเรียนรู้

ในสภาพการเรียนรู้ต่างๆ ย่อมประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ ๓ ประการ ด้วยกัน คือ

๑. ตัวผู้เรียน (Learner)
๒. เหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เป็นตัวเร้า (Stimulus Situation)
๓. การกระทำหรือการตอบสนอง Action หรือ Response

กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process)

กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนจะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ความแตกต่างระหว่างบุคคลส่งผลให้ผู้เรียนมีวิธีการของตนเอง อันเกิดจากสภาวะแวดล้อม บุคลิกภาพ อารมณ์และสังคมของแต่ละบุคคล สิ่ง que ผู้เรียนได้รับการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ เป็นขั้นตอนอย่างต่อเนื่องทั้งในห้องเรียนและในชีวิตประจำวัน ทำให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการในการเรียนรู้ของตนเอง แบ่งได้ตามกลุ่มของผู้เรียนที่มีลักษณะและวิธีการที่เหมือนกันออกได้เป็นหลายแบบ แนวคิดในเรื่องระดับของกระบวนการในการเรียนรู้ที่ กรีก และล็อกฮาร์ท (Crak and Lockhart, 1972) ได้เสนอว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่มีหลายระดับ เราสามารถเรียนรู้และจำสิ่งต่าง ๆ ที่มีความหมายกับตัวเราได้ เพราะมีการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการมากกว่าการกระตุ้นให้เรียนรู้ ความลึกของกระบวนการเรียนรู้เป็นความละเอียดของกระบวนการ การเรียนรู้แบบลึกจะทำให้เข้าใจได้ละเอียดและระลึกถึงข้อมูลต่างๆ ได้มาก แต่ไม่ได้หมายความว่าทุกอย่างที่เรียนรู้จำเป็นต้องมีการเรียนรู้แบบลึกเสมอไป เพราะในการเรียนรู้บางเรื่องก็มีความต้องการเพียงแค่ ความรู้ ความจำความเข้าใจและการนำไปใช้ ในขณะที่ชั้นการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า ที่อยู่ในขั้นการเรียนรู้แบบลึก ก็อาจไม่มีความจำเป็น (Cox and Clark, 1998)

ระดับของกระบวนการ (Level of Process) ในการเรียนรู้ ได้มีการแบ่งระดับของกระบวนการเรียนรู้โดย วัตกินส์ (Watkins, 1983) ได้แยกไว้อย่างชัดเจน คือ กระบวนการเรียนรู้แบบลึก (Deeper processing) และกระบวนการเรียนรู้แบบตื้น (Surface processing) โดยกำหนดขอบเขตของงานที่ต้องเรียนรู้ แยกผู้เรียนออกได้เป็นสองกลุ่มคือ ผู้เรียนที่มีกระบวนการเรียนรู้แบบลึกคือผู้เรียนที่ตั้งใจที่จะเข้าใจและพยายามค้นหาถึงความหมายของสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ ส่วนผู้เรียนที่มีกระบวนการเรียนรู้แบบตื้นคือ ผู้เรียนที่ตั้งใจจะใช้เพียงการจำข้อมูลเท่านั้น

บิกกส์ และเทลเฟอร์ (Biggs and Telfer, 1987) ได้อธิบายความหมายของกระบวนการเรียนรู้แบบลึก กับกระบวนการเรียนรู้แบบตื้นเอาไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้แบบลึก เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยแรงจูงใจภายใน (Intensive motivation) ในการทำงานที่ต้องใช้วิธีการที่เป็นเหตุเป็นผล โดยมีความพึงพอใจที่จะเรียนรู้ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นการค้นหาลักษณะที่มีความหมายโดยการอ่านอย่างมากและจนกว่าจะเข้าใจ มีความสัมพันธ์กับความรู้ที่เคยได้รับมาก่อน

ส่วนกระบวนการเรียนรู้แบบต้น เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยแรงจูงใจภายนอก (Extensive motivation) โดยที่ผู้เรียนจะมีการเรียนรู้ตามที่กำหนดให้หรือตามเป้าหมายเป็นวิธีการเรียนที่จำกัดเป้าหมายที่เห็นว่าจำเป็นและใช้การจำสิ่งที่เรียนในชั้นตามปกติการระลึกแต่เหตุผลที่ถูกต้องที่ได้จากการบรรยาย ผู้เรียนมีความเข้าใจเฉพาะที่ต้องการ ตามวัตถุประสงค์เฉพาะด้านที่จัดให้

ความแตกต่างระหว่างกระบวนการเรียนรู้แบบลึกและแบบต้นที่มองเห็นได้อย่างชัดเจนคือ ความลึกของกระบวนการ ที่ผู้เรียนจะมีทักษะการเรียนรู้ต่างกัน ซึ่ง ฮวง และบอนเซน (Huang and Bonzon, 1995) ได้อธิบายเอาไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้แบบลึก ผู้เรียนต้องค้นหาให้ชัดเจนว่ามีอะไรซ่อนอยู่ภายในตัวผู้เรียน มีกระบวนการ ลำดับขั้นและวิธีการคิด ที่นำไปสู่วิธีการในการแก้ปัญหา ขณะที่กระบวนการเรียนรู้แบบต้น ผู้เรียนได้มีการเรียนรู้อย่างกว้าง ๆ และได้ความเข้าใจตามที่ได้รับการอธิบายหรือบอกกล่าว

กระบวนการเรียนรู้แบบลึกเป็นความละเอียดของกระบวนการ เข้าถึงในรายละเอียดของเนื้อหาการเข้าถึงข้อมูลของกระบวนการเรียนรู้แบบลึกจึงกระทำได้มากกว่ากระบวนการเรียนรู้แบบต้น การเข้าถึงข้อมูลจำนวนมากกระทำได้ดีในผู้เรียนที่มีกระบวนการเรียนรู้แบบลึก แต่ถ้าเนื้อหาที่เรียนรู้นั้นปริมาณมากและไม่มี ความซับซ้อนผู้ที่มีกระบวนการเรียนรู้แบบลึกก็จะเสียเวลาในการค้นคว้ามาก และได้ข้อมูลที่จำเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน ดังนั้นการออกแบบการเรียนการสอนจึงยากที่จะทำให้เหมาะสมกับผู้เรียนที่มีกระบวนการเรียนรู้ลึก ขณะที่ผู้ที่มีกระบวนการเรียนรู้ต้นสามารถใช้วิธีการสอนในแบบใดก็ได้ เพราะผู้เรียนจะสนใจในเนื้อหาที่กว้าง ๆ และจำในสิ่งที่จัดให้เป็นหลักโดยไม่ลงลึกไปในรายละเอียดของเนื้อหา นั้น สเปนเซอร์ (Spensor, 1988) สรุปแนวคิดของทฤษฎีกระบวนการเรียนรู้ในแบบลึกและแบบต้นว่า ทฤษฎีนี้สนับสนุนแนวคิดที่ว่า การที่คนเราจำและเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ อย่างมีความหมายได้ เกิดจากการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการมากกว่าการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ โดยกระบวนการจะมีหลายระดับตามสิ่งเร้าที่กระทำ

ลำดับขั้นในกระบวนการเรียนรู้

มุลลีย์ (George J. Mouly) กำหนดลำดับขั้นในกระบวนการเรียนรู้ไว้ ๗ ขั้น ดังนี้

๑.เกิดแรงจูงใจ (Motivation) เมื่อใดก็ตามที่อินทรีย์เกิดความต้องการหรืออยู่ในภาวะที่ขาดสมดุลก็จะมีแรงขับ (Drive) หรือแรงจูงใจ (Motive) เกิดขึ้นผลักดันให้เกิดพฤติกรรมเพื่อหาสิ่งที่ขาดไปนั้นมาให้อยู่ในภาวะที่พอดี แรงจูงใจมีผลให้แต่ละคนไวต่อการสัมผัสสิ่งเร้าแตกต่างกันเป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางและความเข้มของพฤติกรรมและเป็นสิ่งจำเป็นเบื้องต้น สำหรับการเรียนรู้

๒.กำหนดเป้าประสงค์ (Goal) เมื่อมีแรงจูงใจเกิดขึ้นแต่ละบุคคลก็จะกำหนดเป้าประสงค์ที่จะก่อให้เกิดความพึงพอใจ เป้าประสงค์จึงเป็น ผลันปลายที่อินทรีย์แสวงหา ซึ่งบางครั้งอาจจะชัดเจน บางครั้งอาจจะเลื่อนลอย บางครั้งอาจกำหนดขึ้น เพื่อสนองความต้องการทางสรีระ หรือบางครั้งเพื่อสนองความต้องการทางสังคม

๓.เกิดความพร้อม (Readiness) คนแต่ละคนมีขีดความสามารถที่จะรับ และความต้องการพื้นฐานเพื่อที่จะแสวงหาความพอใจ หรือหาสิ่งที่สนอง ความต้องการได้จำกัดและแตกต่างกันไปตามสภาพความพร้อมของแต่ละบุคคล เช่น เด็กทารกซึ่งมีความเจริญ ทางสรีระ ยังไม่มากก็ยังไม่พร้อมที่จะเรียนรู้วิธีการหาอาหารด้วยตนเองได้ เด็กที่ร่างกายอ่อนแอ หรือมีความบกพร่องของอวัยวะบางส่วน ก็จะไม่พร้อมในการเล่นกีฬาบางอย่างได้ กล่าวได้ว่าสภาพความพร้อมในการเรียนของบุคคล

นั้นจะต้องอยู่กับองค์ประกอบอื่น ๆ หลายประการ อาทิเช่น ความเจริญเติบโตของโครงสร้างทางร่างกาย การสนใจ ประสบการณ์ด้วย เป็นต้น เรื่องของความพร้อมนั้นนับว่า เป็นสิ่งจำเป็นมากที่จะต้องดีก่อนที่จะเกิดการเรียนรู้

๔.มีอุปสรรค (Obstacle) อุปสรรคจะเป็นสิ่งขวางกั้นระหว่างพฤติกรรมที่เกิดจากแรงจูงใจกับเป้าประสงค์ ถ้าหากไม่มีอุปสรรค หรือสิ่งกีดขวางเราก็จะไปถึงเป้าประสงค์ได้โดยง่าย ซึ่งเราก็คือว่าสภาพการณ์เช่นนี้ ไม่ได้ช่วยให้เกิดความต้องการที่จะแก้ปัญหาและเรียนรู้ ตรงกันข้ามการที่เราไม่สามารถไปถึงเป้าหมายได้จะก่อให้เกิดความเครียดและจะเกิดความพยายามที่จะหาวิธีการแก้ปัญหา ซึ่งจะทำให้เกิด การเรียนรู้ขึ้น

๕.การตอบสนอง (Response) เมื่อบุคคลมีแรงจูงใจ มีเป้าประสงค์ เกิดความพร้อม และเผชิญกับอุปสรรคเข้าก็จะมีพฤติกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้น พฤติกรรมนั้นอาจเริ่มด้วยการตัดสินใจ เกิดอาการตอบสนองที่เหมาะสมทดลองทำแล้วปรับปรุงแก้ไขการตอบสนองนั้นให้แก้ปัญหาได้ดีที่สุด ซึ่งแนวทางของ การตอบสนองอาจมุ่งสู่เป้าประสงค์โดยตรงหรือโดยทางอ้อมอย่างใดอย่างหนึ่ง

๖.การเสริมแรง (Reinforcement) การเสริมแรงก็หมายถึง การได้รางวัลหรือให้สิ่งเร้าที่ก่อให้เกิดความพอใจ ซึ่งปกติผู้เรียนจะได้รับ หลังจากที่ได้ตอบสนองแล้ว ตัวเสริมแรงไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งของหรือวัตถุที่มองเห็นได้เสมอไป เพราะความสำเร็จ ความรู้ ความก้าวหน้า ฯลฯ ก็เป็นตัวเสริมแรงได้เช่นเดียวกัน

๗.การสรุปความเหมือน (Generalization) หลังจากที่ได้ผู้เรียนสามารถตอบสนองหรือหาวิธีการที่จะมุ่งสู่เป้าประสงค์ได้แล้ว เขาก็อาจจะประสงค์ใช้กับปัญหา หรือสถานการณ์ที่จะพบในอนาคตได้นั้นก็แสดงว่า ผู้เรียนเกิดความสามารถที่จะสรุปความ เหมือนระหว่างสถานการณ์การเรียนรู้ที่มีมาก่อน กับปัญหาหรือสถานการณ์ที่เพิ่งจะพบใหม่ ซึ่งเป็นการขยายขอบเขตของพฤติกรรม การเรียนรู้ให้กว้างขวางออกไป

ชนิดของการเรียนรู้

แกนเย (Gane) ได้แบ่งการเรียนรู้ออกเป็น ๘ ประเภท นับตั้งแต่การเรียนรู้แบบพื้นฐานไปจนถึงการเรียนรู้ที่ซับซ้อน ดังนี้

๑.การเรียนรู้เครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ (Signal learning)

๒.การเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง (Stimulus Response Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะเชื่อมโยง (Connection) การตอบสนองที่เหมาะสมต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ โดยที่เมื่อได้ตอบสนองอย่างถูกต้องหรือเหมาะสมก็จะได้รับรางวัล หรือตัวเสริมแรง หรือเกิดความพอใจ หรืออยากตอบสนองเช่นนั้นซ้ำ ๆ การเรียนรู้แบบนี้ต่างจากการเรียนรู้แบบแรก เพราะการตอบสนอง การเรียนรู้ในลักษณะนี้เกิดขึ้นด้วยความตั้งใจ ส่วนแบบแรกการตอบสนองเกิดขึ้นโดยไม่ตั้งใจและการเรียนรู้แบบนี้จะเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางสมองที่สูงกว่า ลักษณะสำคัญของการเรียนรู้ดังกล่าวอาจสรุปได้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

๑) การเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้า และการตอบสนองจะค่อย ๆ พัฒนาขึ้นทีละน้อย

๒) การตอบสนองของผู้เรียนที่แสดงตอบโต้สิ่งเร้านั้นจะเป็นการตอบสนอง

ที่ ผู้เรียนมีความมั่นใจมากขึ้นตามโอกาสที่ได้กระทำซ้ำ ๆ

๓) การเรียนรู้แบบนี้ จะเป็นการเชื่อมโยงการตอบสนองบางอย่างต่อสิ่งเร้าเฉพาะอย่าง สิ่งเร้าอื่น ๆ จะไม่มีความหมายที่จะทำให้เกิดการตอบสนองเช่นเดียวกับที่ได้ตอบโต้สิ่งเร้าเฉพาะอย่างนั้น

๔) สิ่งสำคัญที่เกี่ยวกับการเรียนรู้แบบนี้ ก็คือ รางวัลหรือตัวเสริมแรง คือว่ารางวัลจะทำให้ผู้กระทำให้เกิดความพอใจ และเป็นการเพิ่มโอกาส ที่จะทำให้เกิดการตอบสนองเช่นนั้นซ้ำอีกในทางตรงข้ามเราจะไม่ให้รางวัลต่อการตอบสนองที่เราไม่ต้องการ ซึ่งจะมีผลให้การตอบสนอง ที่เราไม่ต้องการนั้นค่อย ๆ ลดและยุติลงในที่สุด จะเห็นว่า การเรียนรู้แบบนี้ มีลักษณะคล้าย ๆ กับการเรียนรู้แบบลองผิดลองถูกของ ธอร์นไดค์ (Thorndike) และการวางเงื่อนไขแบบการกระทำของ สกินเนอร์ (Skinner) นั่นเอง

๓.การเรียนรู้ด้านทักษะหรือด้านกลไก (Skill Learning) หรือ (Motor training) เป็นการเรียนรู้ทำนองเดียวกับแบบที่ ๒ แต่มีความซับซ้อนมากขึ้น เพราะประกอบด้วยความสัมพันธ์ และการตอบสนองตั้งแต่ ๒ คู่ขึ้นไป และเห็นการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า และการตอบสนองในรูปของการใช้กลไกของกล้ามเนื้อและทักษะ ตัวอย่างเช่น เด็กที่จะเรียนรู้การเปิดประตู ก็จะมีลำดับของกิจกรรมต่อเนื่อง เป็นสายโซ่ ดังนี้ มีพวงกุญแจอยู่ในมือ เลือกกุญแจที่จะใช้ขึ้นมาสอดใส่เข้าไปในลูกบิด หมุนลูกกุญแจ จนหมดเสียงแกร๊กแล้ว ก็ผลักประตูให้เปิดออก

๔.การเรียนรู้ความสัมพันธ์ด้านถ้อยคำ (Verbal Association) การเรียนรู้แบบนี้คล้ายกับแบบที่ ๓ แต่ว่างกันที่ การตอบสนอง ต่อสิ่งเร้า ในแบบที่ ๑ เป็นการใช้กลไกกล้ามเนื้อ ส่วนแบบที่ ๔ เป็นเรื่องของการใช้ถ้อยคำ การเรียนรู้แบบนี้เป็น ความสำคัญของภาวะภายใน มากกว่าแบบที่ ๓

๕.การเรียนรู้เพื่อแยกความแตกต่าง (Discrimination Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะต้องแยกความแตกต่างระหว่างสิ่งเร้า เพื่อจะตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้นให้ถูกต้อง การเรียนรู้ที่จะมีเรื่องการจัดการสัมผัสเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ ตัวอย่างของการเรียนรู้แบบนี้ ก็ได้แก่การที่ครูซึ่งสอนในชั้นเรียนสามารถเรียกชื่อผู้เรียนแต่ละคนได้ถูกต้อง นักเรียนจะเรียนรู้ความแตกต่างของ พืช สัตว์ และสารเคมี หรือหินชนิดต่าง ๆ ซึ่งมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันได้ เด็กเล็ก ๆ เรียนรู้ที่จะแยกความแตกต่างของสี รูปร่างของสิ่งของ อักษร คำ จำนวน สัญลักษณ์ เป็นต้น การเรียนรู้เพื่อแยกความแตกต่างนี้อาจเป็นการเรียนรู้เพื่อแยกความแตกต่างระหว่างสายโซ่ของความสัมพันธ์ของสิ่งเร้า และการตอบสนองตั้งแต่ ๒ คู่ขึ้นไป

๖.การเรียนรู้สิ่งกัป (Concept Learning) การเรียนรู้สิ่งกัปเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียน จะจัดประเภทของสิ่งเร้าโดยพิจารณาจากคุณสมบัติต่าง ๆ เกี่ยวกับสี , รูปร่าง , ขนาด , จำนวน ฯลฯ เป็นหลัก ผู้เรียนต้องเรียนรู้สิ่งที่คล้ายกัน สามารถสรุปความเหมือน และแยกความแตกต่างของ สิ่งเร้ามีข้อสังเกตว่าการเรียนรู้สิ่งกัปนี้ การตอบสนองของผู้เรียนไม่ได้เป็นการเชื่อมโยงกับลักษณะทางกายภาพของสิ่งเร้าเฉพาะอย่าง หากแต่ จะเป็นการเชื่อมโยงกับคุณสมบัติทางนามธรรมของสิ่งเร้านั้น ๆ แกนเยื่อว่าการเรียนรู้แบบต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้ง ๕ ประเภทข้างต้น จะเป็นพื้นฐานสำคัญที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ชนิดนี้

๗.การเรียนรู้กฎหรือหลักการ (Rule Learning หรือ Principle Learning) กฎ (Rule) หรือหลักการ (Principle) เป็นสายโซ่ของความสัมพันธ์ของสิ่งกับ(Concept) ตั้งแต่ ๒ อย่างขึ้นไป เช่น เมื่อเกิดสิ่งกับความยาวของเส้นตรง และเกิดสิ่งกับเกี่ยวกับความยาว ความกว้างของสี่เหลี่ยม เราก็สามารถตั้งเป็นกฎของการหาพื้นที่ของรูปสี่เหลี่ยมในรูปของความสัมพันธ์ระหว่างความยาว และความกว้างได้ ตัวอย่างของกฎอื่น ๆ หรือในวิชาพีชคณิต $xa + xb = x(a + b)$ เป็นต้น

๘.การเรียนรู้การแก้ปัญหา (Problem Solving) ในชีวิตของเรานั้นเราจะต้องคิดค้นสิ่งต่าง ๆ เพื่อตั้งเป็นกฎหรือ หลักการเพื่อจะนำไปใช้ ควบคุม หรือแก้ปัญหาต่างๆ ในสภาพแวดล้อมที่เราอาศัยอยู่ตลอดเวลา บางครั้งมนุษย์เราก็นำกฎง่าย ๆ ที่มีอยู่นั้นมาสัมพันธ์กันเป็น กฎใหม่ที่ซับซ้อนขึ้น ซึ่งการรวมกันเป็นกฎใหม่ดังกล่าวนี้จำเป็นมากที่จะใช้ในการแก้ปัญหาใหม่ ๆ การแก้ปัญหาหมายถึง การคิดหรือการขยายความคิดออกไปเพื่อหากฎใหม่ ๆ (ซึ่งอาจเกิดจากการรวมกฎที่มีอยู่ก่อน เข้าเป็นความสัมพันธ์ใน รูปแบบใหม่นั้นเอง) ฉะนั้นจะเห็นว่า การแก้ปัญหาเป็นการเรียนรู้ ที่ต้องอาศัยความคิด การแก้ปัญหาและการคิด จึงมีความสัมพันธ์กัน อย่างแยกไม่ออก นอกจากนี้แล้ว การแก้ปัญหามันต้องอาศัยสิ่งกับ (Concept) และกฎที่เคยมีประสบการณ์มาก่อนเป็นพื้นฐานสำคัญ จึงสามารถแก้ปัญหาใหม่ ๆ ได้

ชนิดของการเรียนรู้ จำแนกออกได้เป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๔ แบบ ด้วยกัน คือ

- ๑) การเรียนรู้สิ่งกับ
- ๒) การเรียนรู้ทักษะ
- ๓) การเรียนรู้เจตคติ
- ๔) การเรียนรู้การแก้ปัญหา และการคิด

ในจำนวนการเรียนรู้ทั้ง ๔ ประเภทนี้ การเรียนรู้สิ่งกับและทักษะจะเกิดขึ้นได้ง่ายกว่าการเรียนรู้เจตคติความซาบซึ้ง และการเรียนรู้การแก้ปัญหาและการคิด

- การเรียนรู้สิ่งกับช่วยพัฒนาบุคคลให้เกิดความรอบรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์และปัญหาวิชาต่าง ๆ

- การเรียนรู้ทักษะช่วยให้เกิดความคล่องแคล่วทางกลไก และทำให้ผลการกระทำมีประสิทธิภาพ

- การเรียนรู้เจตคติและความซาบซึ้งจะมีผลต่ออารมณ์ความรู้สึกและแรงจูงใจ นับเป็นรากฐานของการที่จะพัฒนาคนให้มีความฝักใฝ่ค้นคว้า หรือที่จะทำให้เกิดทักษะและสิ่งกับ

- การเรียนรู้การแก้ปัญหาและการคิดจะเป็นรากฐานที่จะพัฒนาบุคคลให้สามารถแก้ปัญหา การปรับตัวและปรุงแต่งให้เป็นบุคคลประเภทสร้างสรรค์ (Creative people) ที่สังคมปรารถนา

5. แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม

หลักการมีส่วนร่วม

หลักของการมีส่วนร่วม ในความหมายของการบริหารจัดการจะมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับ “การตัดสินใจ” นั่นคือ การมีส่วนร่วม จะนำไปสู่การตัดสินใจอย่างมีคุณค่าและอย่างชอบธรรม และต้องเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (meaningful participations) ไม่วางระบบไว้ให้ดูเหมือนว่า ได้จัดกระบวนการให้มีส่วนร่วมแล้วเท่านั้น

ถ้าการตัดสินใจที่เกิดจากการมีส่วนร่วมมีความสมเหตุสมผลและชอบธรรมก็ต้องนำไปปฏิบัติ แต่ถ้าผู้มีอำนาจเห็นว่าการตัดสินใจนั้นไม่เหมาะสม ขัดกับการตัดสินใจของการมีส่วนร่วม ก็จะต้องอธิบายได้โดยมีมาตรฐานแห่งความชอบธรรมที่จะเลือกตัดสินใจเช่นนั้น โดยที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับได้

การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

การจัดการศึกษาให้เกิดผลดี มีประสิทธิภาพ ตรงตามความต้องการของประชาชน โดยเฉพาะผู้ปกครอง ต้องอาศัยกระบวนการนำกระบวนการมีส่วนร่วมมาใช้ ซึ่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ในมาตรา 8 (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 58 ได้บัญญัติเรื่องการมีส่วนร่วมไว้ว่า บุคคลย่อมมีสิทธิมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในการปฏิบัติราชการทางปกครองอันมีผลหรืออาจมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของตน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ สถานศึกษาที่จัดการศึกษาทุกระดับจึงต้องปฏิบัติตามโดยการเปิดโอกาสให้ประชาชน ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ทั้งนี้เพราะเมื่อผู้ปกครองควรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาย่อมจะช่วยขับเคลื่อนให้การบริหารจัดการศึกษาดำเนินไปตามความต้องการของผู้ปกครองและชุมชน ช่วยให้สถานศึกษาได้รับการยอมรับจากชุมชน ชุมชนรักและหวงแหนสถานศึกษา ซึ่งส่งผลให้ผู้ปกครองและชุมชนสนับสนุนทรัพยากรการศึกษา และให้ความร่วมมือกับสถานศึกษาในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจ

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เข้ามาร่วมดำเนินกิจกรรม ตั้งแต่การศึกษาปัญหา การวางแผนดำเนินการ การตัดสินใจ การแก้ไขปัญหา และการประเมินร่วมกัน เพื่อขับเคลื่อนให้กิจกรรมนั้นดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วม คือ หลักร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ ร่วมรับผิดชอบ

การมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชน จึงเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาร่วมกับโรงเรียน เป็นกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกันของทุกฝ่าย นับตั้งแต่การแสดงความคิดเห็น การวางแผน การดำเนินการและการแก้ไขปัญหา ตลอดจนการควบคุม กำกับ ติดตามและประเมินผล เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาการศึกษาให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งสามารถทำได้ทั้งทางตรง คือ ร่วมเป็นคณะทำงานและทางอ้อมร่วมวางแผนทาง นโยบาย

การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการจัดการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (เอกสารอบรมผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับผู้บริหาร. 2550 : 88-90) ได้เสนอแนวทางการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา โดยสถานศึกษาสามารถเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชนจัดสร้างหลักสูตรสถานศึกษา และกำกับ ติดตามการใช้หลักสูตรสถานศึกษา

2. การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การสร้างความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับผู้ปกครองและชุมชนเป็นยุทธศาสตร์ที่จำเป็นอย่างยิ่ง ผู้บริหารและบุคลากรในสถานศึกษาควรระลึกถึง ซึ่งมีหลัก 10 ประการ คือ 1) สร้างความศรัทธาและความเชื่อมั่นต่อชุมชน, 2) ฝึกให้เป็นคนใจกว้างและมีจิตสาธารณะ, 3) ตระหนักในสิ่งที่จำเป็นและขาดแคลน ไม่วางเฉย ทุกอย่างทำได้หากตั้งใจทำ, 4) ต้องหมั่นสร้างและปรุงแต่งตนเองให้เป็นบุคคลที่มีเสน่ห์เป็นที่ชื่นชมศรัทธาของชุมชนและเพื่อร่วมงาน, 5) อ่อนน้อมถ่อมตน วางตัวเรียบง่าย อยู่กับชุมชนและเพื่อนร่วมงานได้ทุกเวลา, 6) หลีกเลี่ยงการโต้แย้งที่ไร้เหตุผล พัฒนาทักษะการประนีประนอม, 7) ให้การต้อนรับชุมชนด้วยบรรยากาศมิตรภาพ, 8) พัฒนาเทคนิคการวิเคราะห์ชุมชนให้ลึกซึ้ง เพื่อสำรวจจุดเด่น จุดด้อย เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการพัฒนา, 9) หมั่นแสวงหาแหล่งงบประมาณ วัสดุ ครุภัณฑ์ จากหน่วยงานบริษัท ห้าง ร้านค้า โดยใช้โครงการที่มีประสิทธิภาพ 10) สร้างและพัฒนาค่านิยมการสร้างสัมพันธภาพกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

3. บทบาทของชุมชนในการที่ส่วนร่วมจัดการศึกษา มีดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมในการจัดและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งที่บ้านและที่สถานศึกษา, 2) การกำหนดนโยบายเป้าหมายการจัดการศึกษาแก่สถานศึกษา, 3) การประชาสัมพันธ์ สนับสนุนกิจกรรมทางการศึกษา, 4) การเป็นผู้สนับสนุนทรัพยากรและบุคลากรในการจัดการศึกษา, และ 5) การตรวจสอบการจัดการศึกษา

4. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ควรดำเนินการ ดังนี้ 1) สำรวจความต้องการ การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน, 2) การกำหนดมาตรฐานของสถานศึกษา, 3) การวางแผนพัฒนาสถานศึกษาตามวิสัยทัศน์ พันธกิจ, 4) กิจกรรมการปฏิบัติ คือ แนวทางปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ, 5) การประเมินผล คือ การประเมินแนวทางปฏิบัติ, และ 6) การสรุปผลการมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนากระบวนการทำงานร่วมกัน

การมีส่วนร่วมของประชาชน และชุมชนในการจัดการศึกษา นับเป็นกระบวนการที่สำคัญ ที่จะช่วยพัฒนาการศึกษาให้ตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น โดยเฉพาะในโรงเรียนขนาดเล็ก หากชุมชนมีส่วนร่วมในการสนับสนุนทรัพยากรการศึกษา รวมถึงการเชิญผู้ปกครองที่มีความรู้ และมีเวลาว่างมาเป็นครูพ่อนครแม่ให้ความรู้ด้านวิชาการ ด้านภูมิปัญญากับบุตรหลาน ย่อมเกิดผลดีทั้งต่อโรงเรียนที่ได้บุคลากรเพิ่ม ส่วนผู้ปกครองย่อมภาคภูมิใจที่ได้สอนบุตรหลานในโรงเรียน รวมถึงนักเรียนที่จะมีความเคารพและนับถือในตัวผู้ปกครองเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน

6. แนวคิดเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมายของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญา (Wisdom) เป็นคำที่นิยมใช้กันในหมู่นักวิชาการ นักการศึกษาได้ให้ความหมายของคำว่า ภูมิปัญญาไว้หลายระดับและหลายท่านด้วยกัน มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาที่สอดคล้องกัน และความหมายคล้ายคลึงกัน ดังนี้

ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ ประสบการณ์ที่สั่งสมมาตั้งแต่อดีต ในการดำเนินชีวิตของผู้คนใน

ท้องถิ่นซึ่งได้ผ่านการคิด การปรับปรุง เปลี่ยนแปลงและใช้แก้ปัญหาจนได้แนวทางที่เหมาะสม ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง สาระ ข้อมูล วิธีการที่สามารถนำไปใช้ในการจัดระเบียบ แก้ไขปัญหารวมถึงการพัฒนาด้านต่างๆที่เหมาะสมกับชุมชนและท้องถิ่นหนึ่งๆ

(วิช ทรวงแสง,2534:39)

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ความสามารถและทักษะของคนไทย อันเกิดจากการ สะสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ประยุกต์ พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย (ฉวีวรรณ แจ่มหมวก,2545:31)

ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะต่างๆดังนี้

1. ภูมิปัญญาเป็นความรู้เกี่ยวกับเรื่องใดๆ หรือหน่วยสังคมหน่วยใดๆเป็ข้อมูล เป็นเนื้อหา สาระเกี่ยวกับเรื่องนั้น เช่นความรู้เกี่ยวกับครอบครัว ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ เกี่ยวกับผู้หญิง ผู้ชาย ประเภทของครอบครัว ของสังคมนั้น
2. ภูมิปัญญาเป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องใดๆ ของสังคมนั้นมีความเชื่อ อาจยังไม่มีข้อพิสูจน์ ยืนยันว่าถูกต้อง เช่น เรื่องนรก สวรรค์ ตายแล้วไปไหน

ประเภทของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาชาวบ้าน สามารถจำแนกได้เป็น 4 ประเภทคือ

- 1.ภูมิปัญญาด้านคติ ความคิด ความเชื่อ
- 2.ภูมิปัญญาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี
- 3.ภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพในท้องถิ่น
- 4.ภูมิปัญญาด้านความคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีชาวบ้าน

การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดการศึกษา

ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ชีวิตของคนในท้องถิ่นต่างๆซึ่งมีความสัมพันธ์แนบแน่นกับท้องถิ่น การนำภูมิปัญญาชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และพัฒนากระบวนการเรียนรู้ จึงมีการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับท้องถิ่น และใกล้ชิดกับตัวผู้เรียน ด้วย และจะมีผลทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายกับผู้เรียนมากขึ้นทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับตัวผู้เรียน

การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดการศึกษา หมายถึงมาตรการที่จะนำภูมิปัญญาชาวบ้าน ไปถ่ายทอดในหลักสูตรกลางหรือหลักสูตรท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างเนื้อหาสาระ เกี่ยวกับภูมิปัญญาสากลเป็นสำคัญ เพื่อให้ให้นักเรียนและนักศึกษาทุกระดับได้เรียนรู้คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาไทยควบคู่ไปกับภูมิปัญญาสากล (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ , ม.ป.ป)

ในปัจจุบันได้มีหน่วยงานและสถาบันการศึกษา พยายามนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาสู่การศึกษา ในระบบมากขึ้น โดยมีความเชื่อว่าการจัดการศึกษาไม่สามารถแปลกแยกไปจากการศึกษาท้องถิ่น เพราะการศึกษาจะต้องนำเอาประเด็นในท้องถิ่นนั้นๆมาเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอน

เพื่อให้เด็กเกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของตน สามารถทำให้เด็กที่จบการศึกษาออกไปมีจิตสำนึกในความรับผิดชอบ และมีความสามารถที่จะสร้างสรรค์สังคมได้

อย่างไรก็ตามการนำภูมิปัญญาชาวบ้านเข้าสู่ระบบโรงเรียน ยังไม่บรรลุเท่าที่ควรทั้งนี้ อันเนื่องมาจากปัญหา และอุปสรรคดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2540:36)

1. การนำภูมิปัญญาชาวบ้านเข้าสู่ระบบโรงเรียน ยังขาดนโยบายรองรับที่ชัดเจนเพื่อให้หน่วยงานและสถานศึกษาที่เกี่ยวข้อง ทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นได้มีความเชื่อมั่นและทราบทิศทางในการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม
 2. ให้ผู้ทรงภูมิปัญญาในท้องถิ่นขาดการยอมรับ และขาดการมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในระดับโรงเรียน
 3. การจัดการเรียนการสอน ยังไม่นำเอาประเด็นของท้องถิ่นมาเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการเรียนการสอนเท่าที่ควร แม้ว่าหลักสูตรได้เปิดกว้างให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนได้ตามความเหมาะสมแต่ครู และผู้บริหารบางส่วนยังไม่เข้าใจเนื้อหาของหลักสูตรไปใช้เท่าที่ควร
 4. การเรียนการสอนหลักสูตรตามระบบการศึกษาแต่ระดับยังไม่คำนึงถึงสัดส่วนและความสมดุลทางด้านเนื้อหาสาระ เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาสากลเท่าที่ควร
 5. หน่วยงานและสถาบันการศึกษา ทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ยังไม่ได้จัดให้มีองค์กรที่รับผิดชอบเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่ระบบการศึกษา
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542:45) ได้สรุปแนวคิดภูมิปัญญาชาวบ้านไปพัฒนาหลักสูตรไว้ 2 แนวคิดดังนี้คือ
- 1.โรงเรียนเป็นผู้นำกิจกรรม หรือเนื้อหาสาระที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านไปจัดการเรียนการสอน หรือพัฒนาหลักสูตรขึ้นในโรงเรียน ให้เด็กได้เรียนรู้ โดยคัดเลือกเนื้อหาหรือกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น
 - 2.โรงเรียนเชิญเจ้าของภูมิปัญญา ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาชนชาวบ้าน ช่างเทคนิคชาวบ้าน หรือช่างฝีมือชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

โครงการวิจัยรูปแบบกระบวนการเรียนการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชนบ้านฝายป่าบัว ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มีการดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

วิธีการดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย แบ่งเป็น 3 ระยะ คือ

- 1) การสำรวจสภาพปัญหา ความต้องการของการจัดการเรียนรู้
- 2) การจัดกระบวนการเรียนรู้
- 3) การประเมินผลและสรุปผลการศึกษา

ขอบเขตการวิจัย

พื้นที่ปฏิบัติการ

พื้นที่ โรงเรียนบ้านฝายป่าบัว หมู่ที่ 8 บ้านฝายป่าบัว ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายหลัก นักเรียนโรงเรียนบ้านฝายป่าบัว จำนวน 31 คน ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 12 คน กรรมการสถานศึกษา จำนวน 9 คน ครู จำนวน 3 คน ผู้ปกครองนักเรียน 120 คน ทีมวิทยากรจากภายนอกที่เป็นที่ปรึกษาด้านวิชาการ จำนวน 2 คน ได้แก่ นายสุริยา ปราณี และนายเสน่ห์ เสาร์พันธ์

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. การจัดกระบวนการเรียนรู้
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. การมีส่วนร่วม

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

1. แบบสำรวจสภาพและสาเหตุปัญหาด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้สาระต่างๆ ของนักเรียนโรงเรียนบ้านหัวสระ โดยการพัฒนาเครื่องมือแบบมีส่วนร่วมกับ ทีมวิจัย
2. แบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียน
3. แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน
4. แบบประเมินชิ้นงานของนักเรียน
5. แบบสะท้อนความรู้สึกของภูมิปัญญาท้องถิ่น ครู ผู้ปกครองนักเรียนและนักเรียน ผู้นำชุมชน
6. การสัมภาษณ์
7. การสนทนากลุ่ม
8. การจัดนิทรรศการ

แผนงานและวิธีการวิจัย (กิจกรรม)

ระยะที่ 1 การสำรวจสภาพปัญหา ความต้องการของการจัดการเรียนรู้ในสาระต่างๆ และวางแผนการดำเนินงาน

- 1) ศึกษาสภาพและสาเหตุปัญหาด้านการจัดการเรียนรู้ในสาระต่างๆ
- 2) วางแผนดำเนินงาน และออกแบบกิจกรรม ร่วมกันระหว่าง โรงเรียน กับชุมชน โดยมีผู้รับผิดชอบในกิจกรรมแต่ละด้าน
- 3) ศึกษาดูงาน

ระยะที่ 2 การจัดกระบวนการเรียนรู้

- 1) นำนักเรียนเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2) นักเรียนนำสิ่งที่ได้เรียนรู้มาสรุปองค์ความรู้ที่ได้ โดยสรุปเป็นโครงงาน
- 3) จัดนิทรรศการแสดงความรู้นักเรียนที่ได้รับจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

ระยะที่ 3 ประเมินผลและสรุปผล

- 1) ประชุมทีมวิจัยเพื่อสรุป
- 2) สรุปผลการวิจัย
- 3) จัดทำรูปเล่มองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องละ 5 เล่ม
- 4) รายงานฉบับสมบูรณ์

ขั้นตอนการดำเนินงาน

- 1) ศึกษาสภาพและสาเหตุปัญหาด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้สาระต่างๆ ของนักเรียนโรงเรียนบ้านผายป่าบัว
- 2) วิเคราะห์เนื้อหาสาระต่างๆ ที่สอดคล้องกับแหล่งเรียนและภูมิปัญญาในท้องถิ่น
- 3) สำรวจชุมชนโดยการสอบถาม การสัมภาษณ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาของชุมชน
- 4) ออกแบบกิจกรรมเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ ร่วมกันระหว่าง โรงเรียน บ้านและชุมชน โดยเชิญผู้ปกครองนักเรียน ครูผู้สอน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมสนทนากลุ่ม
- 5) นำคณะครู ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศึกษาดูงาน
- 6) ประเมินนักเรียนก่อนเรียนจากภูมิปัญญา โดยใช้แบบสอบถามด้านเจตคติ เพื่อสอบถามความรู้สึกลูกของนักเรียนต่อการเรียนรู้จากการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษานักเรียนเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษา
- 7). ประเมินผลด้วยการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนนักเรียนเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
- 8).นักเรียนนำสิ่งที่ได้เรียนรู้มาสรุปองค์ความรู้ที่ได้ โดยสรุปเป็นโครงงาน ประเมินองค์ความรู้จากโครงงานที่นักเรียนได้จัดทำ
- 9).ติดตาม สนับสนุนการจัดกิจกรรมด้วยกระบวนการติดตามและประเมินผล โดยใช้แบบ

ประเมินโครงการ แบบสัมภาษณ์ แบบสะท้อนความรู้สึกของครูผู้ร่วมโครงการ ของนักเรียน ของ
ชุมชน

- 10.นำเสนอผลงานของนักเรียนที่ได้รับจากภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 11.รวบรวมองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดทำเป็นรูปเล่ม
- 12.สรุปผลและรายงานผล

แผนปฏิบัติการโครงการวิจัย

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	วิธีการและขั้นตอน	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ระยะเวลา
1. ศึกษาสภาพและสาเหตุปัญหาด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้สาระต่างๆ ของนักเรียนโรงเรียนบ้านฝายป่าบัว	เพื่อศึกษาสภาพและสาเหตุปัญหาด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้สาระต่างๆ ของนักเรียนโรงเรียนบ้านฝายป่าบัว	-ครู จำนวน 3 คน -นักเรียน จำนวน 31 คน -กรรมการสถานศึกษา 9 คน	1. ประสานทีมวิจัย 2. จัดเตรียมสถานที่ 3. เตรียมเครื่องมือ 4. ประชุมสร้างความเข้าใจของทีมวิจัย /วางแผนการทำงาน การดำเนินงานร่วมกัน 5. สำรวจ สอบถาม 6. บันทึกการทำกิจกรรม	ทราบปัญหาของการเรียนรู้สาระต่างๆ	1-15 สิงหาคม 2555
2. วิเคราะห์เนื้อหาสาระต่างๆ ที่สอดคล้องกับแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาในท้องถิ่น	เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาสาระต่างๆ ที่สอดคล้องกับแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาในท้องถิ่น	-ครู จำนวน 3 คน -นักเรียน จำนวน 31 คน -กรรมการสถานศึกษา 9 คน	1. ประสานทีมวิจัย 2. จัดเตรียมสถานที่ 3. เตรียมเครื่องมือ 4. ประชุมสร้างความเข้าใจของทีมวิจัย 5. ร่วมกันวิเคราะห์เนื้อหา 6. บันทึกการทำกิจกรรม	ทราบหัวข้อเรื่องที่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาให้ความรู้	16-31 สิงหาคม 2555
3. สัมภาษณ์โดยการสอบถาม การสัมภาษณ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาของชุมชน	เพื่อสำรวจ ค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน	-ทีมวิจัย จำนวน 10 คน -ชาวบ้าน จำนวน 120 คน -กรรมการสถานศึกษา 9 คน	1. ประสานทีมวิจัย 2. เตรียมเครื่องมือ 3. ประชุมสร้างความเข้าใจของทีมวิจัย 4. วางแผนการทำงาน การดำเนินงานร่วมกัน 5. ออกสำรวจ สัมภาษณ์ 6. บันทึกการทำกิจกรรม	ทราบบุคคลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน	1-10 กันยายน 2555

แผนปฏิบัติการโครงการวิจัย (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	วิธีการและขั้นตอน	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ระยะเวลา
4. นำคณะครู ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศึกษา	เพื่อศึกษาดูงานโรงเรียนที่จัด	-ทีมวิจัย จำนวน 10 คน	1. ประสานสถานที่	ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้	10-15 กันยายน 2555

ดูงาน	กระบวนการเรียนรู้โดยภูมิปัญญาท้องถิ่น	-ภูมิปัญญาท้องถิ่น 15 คน -กรรมการสถานศึกษา 9 คน	2. ศึกษาดูงาน 3. บันทึกผลการศึกษาดูงาน	ความรู้แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้	
5.ออกแบบกิจกรรมเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างโรงเรียน บ้านและชุมชน โดยเชิญผู้ปกครองนักเรียน ครูผู้สอน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมสนทนากลุ่ม	เพื่อออกแบบกิจกรรมเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้	-ทีมวิจัย จำนวน 10 คน -ภูมิปัญญาท้องถิ่น 12 คน	1. ประสานทีมวิจัย 2. เตรียมเครื่องมือ 3. ประชุมสร้างความเข้าใจ 4. วางแผนการทำงาน การดำเนินงานร่วมกัน 5. ออกแบบกิจกรรม 6. บันทึกการทำกิจกรรม	แนวทางในการจัดกิจกรรมให้ความรู้แก่นักเรียน	15-25 กันยายน 2555
6.ประเมินนักเรียนก่อนเรียนจากภูมิปัญญาโดยใช้แบบสอบถามด้านเจตคติเพื่อสอบถามความรู้สึกของนักเรียนต่อการเรียนรู้จากภูมิปัญญา	เพื่อประเมินความรู้ นักเรียนก่อนเรียนจากภูมิปัญญา	-ทีมวิจัย จำนวน 10 คน -นักเรียน จำนวน 31 คน	1. ประสานทีมวิจัย 2. เตรียมเครื่องมือ 3. ประชุมสร้างความเข้าใจ 4. วางแผนการทำงาน การดำเนินงานร่วมกัน 5. ประเมินนักเรียน 6. บันทึกการทำกิจกรรม	ทราบความรู้ของนักเรียนก่อนเรียนกับภูมิปัญญาท้องถิ่น	26-30 กันยายน 2555
7.นักเรียนเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นประเมินผลด้วยการสังเกตพฤติกรรมการของนักเรียน	เพื่อให้ให้นักเรียนได้เรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น	-นักเรียน จำนวน 31 คน -ทีมวิจัย จำนวน 10 คน -ภูมิปัญญาท้องถิ่น 12 คน	1. ประสานทีมวิจัย 2. เตรียมความพร้อม 3. ประชุมสร้างความเข้าใจ 4. วางแผนจัดการเรียนรู้ 5. ประเมินนักเรียน 6. บันทึกการทำกิจกรรม	นักเรียนได้รับองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น	1 ตุลาคม 2555 – 31 พฤษภาคม 2556

แผนปฏิบัติการโครงการวิจัย (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	วิธีการและขั้นตอน	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ระยะเวลา
8. นักเรียนนำสิ่งที่ได้เรียนรู้มาสรุปองค์ความรู้ที่ได้ โดยสรุปเป็นโครงการประเมินองค์ความรู้จากโครงการที่นักเรียนได้จัดทำ	เพื่อติดตามและประเมินความรู้ที่นักเรียนได้รับจากภูมิปัญญาท้องถิ่น	-นักเรียน จำนวน 31 คน	1. ให้ความรู้แก่นักเรียน 2. จัดทำอุปกรณ์ 3. จัดทำโครงการ 4. ประเมินนักเรียน 5. บันทึกการทำกิจกรรม	นักเรียนจัดทำโครงการในเรื่องที่ได้ศึกษา	1-10 มิถุนายน 2556

9. นำเสนอผลงานของนักเรียนที่ได้รับจากภูมิปัญญาท้องถิ่น	เพื่อแสดงความรู้ของนักเรียนที่ได้รับจากภูมิปัญญาท้องถิ่น	-นักเรียน จำนวน 31 คน -ทีมวิจัย จำนวน 10 คน -ภูมิปัญญาท้องถิ่น 12 คน -กรรมการสถานศึกษา 9 คน	1. ประสานทีมวิจัย 2. เตรียมความพร้อม 3. ประชุมสร้างความเข้าใจ 4. วางแผนการจัดเวที แสดงผล 5. ประเมินผล 6. บันทึกการทำกิจกรรม	ความรู้ของนักเรียนที่ได้รับจากภูมิปัญญาท้องถิ่น	10-15 มิถุนายน 2556
10. ติดตาม สนับสนุนการจัดกิจกรรมด้วยการประกวดติดตามและประเมินผล โดยใช้แบบประเมินโครงการ แบบสัมภาษณ์ แบบสะท้อนความรู้ของผู้ร่วมโครงการ ของนักเรียน ของชุมชน(ภูมิปัญญาและผู้ประกอบการ)	เพื่อติดตามและประเมินความรู้ที่นักเรียนได้รับจากภูมิปัญญาท้องถิ่น	-นักเรียน จำนวน 31 คน -ทีมวิจัย จำนวน 10 คน -ภูมิปัญญาท้องถิ่น 12 คน	1. ประสานทีมวิจัย 2. เตรียมความพร้อม 3. ประชุมสร้างความเข้าใจ 4. วางแผนการติดตาม 5. ประเมินผล 6. บันทึกการทำกิจกรรม	ผลการดำเนินงานโครงการ	16-30 มิถุนายน 2556

แผนปฏิบัติการโครงการวิจัย (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	วิธีการและขั้นตอน	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ระยะเวลา
1.1. รวบรวมองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดทำเป็นรูปเล่ม	เพื่อจัดทำองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรูปเล่ม	-ทีมวิจัย จำนวน 10 คน	1. ประสานทีมวิจัย 2. เตรียมความพร้อม 3. ประชุมสร้างความเข้าใจ 4. วางแผนการดำเนินงาน 5. ดำเนินการ 6. จัดทำรูปเล่ม	รูปเล่มองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น	1-15 กรกฎาคม 2556
1.2. สรุปผลและรายงานผล	เพื่อสรุปผลและรายงานผลการวิจัย	-ทีมวิจัย จำนวน 10 คน	1. ประสานทีมวิจัย 2. เตรียมความพร้อม	รายงานฉบับสมบูรณ์	16-31 กรกฎาคม 2556

			3. ประชุมสร้างความเข้าใจ 4. วางแผนการดำเนินงาน 5. ดำเนินการ 6. จัดทำสรุปเล่มรายงาน		
--	--	--	---	--	--

บทที่ 4

กระบวนการดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยกระบวนการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชนบ้านฝายป่าบัวเรียน ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มีจุดประสงค์วิจัย 1. เพื่อศึกษาบริบทและพัฒนาการของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวในการจัดการเรียนการสอนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหา ปัจจัย เงื่อนไข ในการเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 3. เพื่อศึกษาการจัดกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 4. เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชน 5. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาชุมชน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน 6. เพื่อจัดกระบวนการทางการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชน 7. เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนบ้านหัวสระโดยกระบวนการกระบวนการทางการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชน ได้ดำเนินการทำการค้นหาคำตอบตามคำถามวิจัยที่ได้ตั้งไว้ เพื่อให้ได้ทราบผลการวิจัยตามที่จุดประสงค์ได้ตั้งไว้ โดยได้ดำเนินการตามแผนงานวิจัยที่วางไว้ ซึ่งได้ผลดังนี้

1. บริบทและพัฒนาการของโรงเรียนบ้านหัวฝายป่าบัวในการจัดการเรียนการสอนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

โรงเรียนบ้านฝายป่าบัว หมู่ที่ 8 ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44130 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 1 เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาล 1 ถึง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีเขตพื้นที่บริการ 1 หมู่บ้าน คือ บ้านฝายป่าบัว หมู่ที่ 8 ผู้บริหารคนปัจจุบันคือ นายศาสตรา ปาสาบุตร ตำแหน่งผู้อำนวยการชำนาญการพิเศษ ครูศาสตร์บัณฑิต วิชาเอก ฟิสิกส์ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนนี้ตั้งแต่วันที่ 23 กรกฎาคม 2553 โรงเรียนบ้านฝายป่าบัว ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2516 โดยอาศัยศาลาวัด ปัจจุบัน เนื้อที่ 265 ไร่ โดยคณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านร่วมกันบริจาคทุนทรัพย์และอุปกรณ์การก่อสร้าง รวมงบประมาณทั้งสิ้น 17,000 บาท เพื่อสร้างอาคารชั่วคราว จำนวน 2 ห้องเรียน จัดการเรียนการสอนตามแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2520 เปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อยู่ห่างจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 1 ประมาณ 47 กิโลเมตร อยู่ห่างจากอำเภอบรบือไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ประมาณ 24 กิโลเมตร เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล 1 – ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับบ้านโสกภาราทิศใต้ ติดต่อกับบ้านวังหิน อำเภอนาเชือก ทิศตะวันออกติดต่อกับบ้านหนองคูขาด ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านไพรวัลย์ ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของเขตบริการโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวเป็นที่ราบสูง ลักษณะดินเป็นดินปนทราย มีแหล่งน้ำคืออ่างเก็บน้ำหนองโสกภารา และป่าธรรมชาติมีลักษณะอากาศแบบมรสุมเมืองร้อน ฤดูร้อนอากาศร้อนอบอ้าว ฤดูฝนได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดจากมหาสมุทรอินเดีย ผ่านอ่าวไทยซึ่งทำให้ฝนตก ฤดูหนาวได้รับอิทธิพล จากลมมรสุม

ตะวันออกเฉียงเหนือพัดจากประเทศจีนนำความหนาวเย็นสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเส้นทางคมนาคมติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงเป็นถนนลาดยางและลูกรัง การเดินทางติดต่อกับภายในและภายนอกพื้นที่ค่อนข้างสะดวก รวดเร็วพอสมควรแต่มีปัญหาในการเดินทางเข้าในอำเภอและจังหวัดค่อนข้างไกลภาพรวมด้านเศรษฐกิจของชาวบ้านฝ่ายป่าบัว เป็นลักษณะพึ่งพาการเกษตร อาชีพหลักของชุมชน คือการทำนา ทำไร่ รับจ้าง รายได้ของประชากรอยู่ในระดับยากจน ถึง ปานกลาง เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่พึ่งพาฤดูกาลเท่านั้น การส่งเสริมสนับสนุนอาชีพเสริมที่มีรายได้นอกฤดูกาลยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ประชากรในหมู่บ้านเป็นคนไทยอีสานดั้งเดิม ภาษาไทยอีสานเป็นภาษาพูด ภาษาไทยเป็นภาษากลาง ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี ความเป็นอยู่แบบสังคมเครือญาติ มีนิสัยโอบอ้อมอารี รักถิ่นกำเนิด เชื่อมแน่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีความเคารพนับถือผู้อาวุโส ชอบเสียสละแรงงานและทรัพย์สิน เพื่อสังคมส่วนรวมมี ประชากรในเขตบริการของโรงเรียน ประกอบกิจกรรมโดยยึดมั่นในประเพณีของชาวอีสานดั้งเดิมและปฏิบัติสืบทอดกันมา

บ้านฝ่ายป่าบัว เป็นชุมชนขนาดเล็ก มีประชากรในชุมชน 480 คน มีจำนวนครัวเรือนประมาณ 88 ครอบครัวย ตั้งอยู่ในตำบลหนองคูขาด อำเภอ บรบือ จังหวัดมหาสารคาม อยู่ห่างตัวอำเภอ บรบือ ประมาณ 22 กิโลเมตร อยู่ติดเขตอำเภอนาเชือกและอำเภอกุดรัง ถือว่าเป็นหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลความเจริญพอสมควร ชาวบ้านฝ่ายป่าบัวในอดีตได้พากันอพยพมาจากเมืองเก่า ได้ตั้งบ้านฝ่ายป่าบัวขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2400 หรือเมื่อประมาณ 154 ปีที่แล้ว นำโดยผู้นำชุมชนขณะนั้น มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านฝ่ายป่าบัวที่ตั้งโรงเรียนปัจจุบัน ต่อมาได้เกิดโรคห่า ระบาดในหมู่บ้านจึงได้พากันมาตั้งเป็นบ้านฝ่ายป่าบัวจนถึงปัจจุบันและมีจำนวนผู้ใหญ่นับรวมทั้งสิ้น 5 คนและในปัจจุบันมีนายก้น ทศสิลาเป็นผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งถือว่าบ้านฝ่ายป่าบัวเป็นหมู่บ้านที่มีประวัติอันยาวนาน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม นับถือศาสนาพุทธ มีวัดบ้านฝ่ายป่าบัว เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในหมู่บ้าน ชาวบ้านฝ่ายป่าบัวเป็นหมู่บ้านที่ให้ความสำคัญกับการศึกษา เมื่อก่อนเด็กบ้านฝ่ายป่าบัวจะเรียนหนังสืออยู่ในวัดบ้านฝ่ายป่าบัว ต่อมา สิ้นสุดแล้วชาวบ้านฝ่ายป่าบัวได้ร่วมกันบริจาคที่ดินก่อตั้งโรงเรียนบ้านฝ่ายป่าบัวขึ้นเพื่อให้เด็กในหมู่บ้านได้เรียนในโรงเรียนใกล้บ้านปัจจุบัน โรงเรียนบ้านฝ่ายป่าบัว มีนักเรียนตั้งแต่ชั้น อ.บ.1 - ป.6 จำนวน 32 คน โดยแบ่งได้ดังนี้คือ อนุบาล1มีนักเรียนจำนวน 4 คน อนุบาล2 จำนวน 2 คน รวมนักเรียน 6 คน ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่1 มีนักเรียนจำนวน 1 คน ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 มีนักเรียนจำนวน 3 คนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จำนวนนักเรียน 3 คนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่4 จำนวนนักเรียน 3 คน ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวนนักเรียน 7 คนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวนนักเรียน 9 คนรวมจำนวนนักเรียนชาย 20 คน รวมจำนวนนักเรียนหญิง 12 คนจำนวนรวมนักเรียนทั้งหมด 32 คนและมีครูผู้สอน 2 คน ผู้บริหารจำนวน 1 คน การจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านฝ่ายป่าบัว มีปัญหาได้แก่ 1.ผู้บริหารสถานศึกษาย้ายบ่อยขาดความต่อเนื่องในการพัฒนา2.โรงเรียนและครูไม่ค่อยมีส่วนร่วมในชุมชน3.ไม่นำแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญามาช่วยจัดกิจกรรมการเรียนการสอนบนพื้นที่จริง4.นักเรียนขาดทักษะการคิดวิเคราะห์5.ชุมชนขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา จากสาเหตุดังกล่าวทำให้ผู้ปกครองขาดความเชื่อมั่นในการบริหารจัดการศึกษาบนพื้นที่จริงต่อทางโรงเรียนและได้ลูกหลานไปเรียนที่สถานศึกษาใกล้เคียง ซึ่งการเดินทางลำบากมากในฤดูน้ำหลาก ต้องข้ามทางเรือเพราะถนนถูกตัดขาด ซึ่งส่งผลให้โรงเรียนมีขนาดเล็กของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1 ส่วนนักเรียนที่เหลือนับพบว่า ส่วนใหญ่เป็น

นักเรียนที่ต้องอาศัยอยู่กับปู่ย่าตายาย พ่อแม่ไปทำงานต่างถิ่น หรือ หย่าร้างกัน อีกทั้งประสบปัญหาภาระหนี้สินของครอบครัว จึงไม่ทางเลือกอื่นจำเป็นต้องเรียนในโรงเรียนใกล้บ้าน

2.สถานการณ์ปัญหา ปัจจัย เชื้อไข ในการเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

เดิมโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพเนื่องจาก มีครูครบชั้น แต่หลังจากนโยบายการคุมกำเนิด มีลูกแค่สองของกระทรวงสาธารณสุขได้ผล จำนวนประชากรวัยเรียนของบ้านหัวสระเริ่มลดน้อยลง อัตราของครูต่อนักเรียนเริ่มน้อยลง ครูบางท่านก็ย้ายไปสอนที่อื่น ทำให้ครูไม่ครบชั้น ประสบปัญหาในการจัดการเรียนการสอน ทำให้ไม่สามารถสอนนักเรียนให้ความรู้ นักเรียนได้เต็มตามที่หลักสูตรกำหนด โดยในการจัดชั้นเรียนได้จัดครูเข้าสอนในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 1-2 และป1 จำนวน 1 คน ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2-4 จำนวน 1 คน และระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 จำนวน 1 คน ถือว่าเรื่องหนักของครูแต่ละท่านในการที่จะจัดการเรียนรู้ให้เด็กนักเรียนในชั้นที่ตนเองรับผิดชอบทั้งหมดให้ได้รับการเรียนรู้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยตามที่หลักสูตรกำหนดได้ และจากนโยบายของรัฐบาลในการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ.2552-2561) ได้วางกรอบแนวทางที่จะยุบโรงเรียนขนาดเล็ก ด้วยเห็นว่าโรงเรียนขนาดเล็กดังกล่าวเหล่านี้ส่วนใหญ่มีปัญหา โดยเฉพาะคุณภาพของนักเรียนค่อนข้างต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนขนาดอื่นๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโรงเรียนขาดความพร้อมทางด้านปัจจัย เช่น มีครูไม่ครบชั้นเรียน ขาดแคลนสื่อการเรียนการสอนและวัสดุอุปกรณ์ โดยเฉพาะสื่อและเทคโนโลยีที่มีราคาแพง ทั้งนี้เนื่องจากเกณฑ์การจัดสรรงบประมาณส่วนใหญ่ใช้จำนวนนักเรียนเป็นเกณฑ์ในการจัดสรร โรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่ขาดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ กล่าวคือ มีการลงทุนค่อนข้างสูง เมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนขนาดใหญ่กว่า

โรงเรียนบ้านฝายป่าบัวซึ่งมีจำนวนนักเรียน 31 คน เป็นโรงเรียนขนาดเล็กอีกแห่งที่อยู่ในแผนที่จะยุบหรือนำไปควบรวมกับโรงเรียนที่อยู่ข้างเคียงของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคามเขต 1

3.การจัดกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้โรงเรียนบ้านฝายป่าบัว ได้จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503 จากนั้นได้ปรับหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดเป็นหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2523 หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2523 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) หลักสูตรการศึกษาขั้นฐาน พ.ศ.2544 ตามลำดับ ในปัจจุบันนี้โรงเรียนบ้านฝายป่าบัวได้จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นฐาน พ.ศ.2551

การจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวถือว่าได้รับการยอมรับจากคณะครูในกลุ่มพัฒนาความเป็นเลิศทางวิชาการทั้งในด้านคุณภาพของครู คุณภาพของผู้เรียน คุณภาพชุมชนโดยเห็นจากที่เคยส่งเด็กนักเรียนเข้าร่วมแข่งขันทางวิชาการ หรือแข่งขันกีฬา ตลอดจนการระดมทรัพยากรจากชุมชนนอกจากนี้แล้วในการประเมินคุณภาพการศึกษาภายนอกของ สมศ. โรงเรียนบ้านฝายป่าบัวมีคุณภาพผ่านการประเมินและรับรองจาก สมศ.ในการประเมินรอบที่ 3 เรียบร้อยแล้ว

โรงเรียนบ้านฝายป่าบัวเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก มีนักเรียนตั้งแต่ชั้น อนุบาล 1 – ป.6 จำนวน 31 คน ครูผู้สอน 2 คน โดยโรงเรียน มุ่งหวังให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้ที่เน้นการเชื่อมโยงความรู้กับ กระบวนการเรียนรู้จากชุมชน โดยให้ชุมชน สถาบันทางสังคม ผู้ปกครอง ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีส่วนร่วม ในการจัดการศึกษา จัดการเรียนรู้ จัดแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาให้มีความหลากหลายทั้งในและนอก ห้องเรียน ให้มีการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น และนำภูมิปัญญามาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ส่งเสริม สถาบันทางสังคม ภูมิปัญญาให้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาการศึกษาในสถานศึกษาให้มากขึ้น เพื่อให้ ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถตามมาตรฐานการศึกษา ดังนั้นการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่จะส่งผลให้ ผู้เรียน มีความรู้ความสามารถ และใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายในท้องถิ่น ที่เป็นภูมิปัญญาในท้องถิ่น ให้สนองความต้องการของผู้เรียนและชุมชน เพื่อหาแนวทางในการป้องกัน แก้ไข พื้นฟูอนุรักษ์ และ พัฒนาท้องถิ่นของตนเอง โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ จากชุมชนมาร่วมจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนา คุณภาพการศึกษา ของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวมีคุณภาพการศึกษาที่ดีขึ้น

การจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวในปัจจุบัน จะใช้การเรียนการสอนทางไกลโดย โทรทัศน์ผ่านดาวเทียมและการสอนแบบคละชั้น ซึ่งการเรียนการสอนแบบนี้ นักเรียนจะไม่สามารถ สื่อสารหรือถามตอบกับคุณครูผู้สอนได้ ทำให้นักเรียนไม่เกิดกระบวนการคิด ต้องนั่งฟังและจดเท่านั้น เมื่อไปศึกษาต่อในระดับมัธยมจะขาดทักษะในด้านการสื่อสาร กระบวนการคิด จบชั้นมัธยมก็ไม่สามารถที่จะไปทำงานที่อื่นได้ ขาดทักษะในด้านการทำงาน ขาดความอดทนในการทำงาน ต้องอยู่กับ บ้าน เป็นภาระให้กับพ่อแม่ผู้ปกครอง เนื่องจากทำงานหรือประกอบอาชีพต่างๆที่พ่อแม่หรือชุมชนทำ ไม่เป็น เพราะไม่ได้ฝึกทำมาตั้งแต่วัยเด็ก ต้องให้พ่อแม่หาเลี้ยง จากการประชุมของคณะกรรมการ สถานศึกษา คณะกรรมการที่ปรึกษา ผู้ปกครองและคณะครูได้ข้อสรุปร่วมกันว่า โรงเรียนบ้านฝายป่า บัวควรปรับการจัดการกระบวนการเรียนรู้ใหม่ เป็นโรงเรียนของชุมชน นักเรียนเป็นคนที่มีคุณภาพเมื่อจบ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยชุมชนจะมีส่วนร่วมในจัดกระบวนการเรียนการสอนโดยจะใช้ภูมิปัญญาใน ชุมชนเป็นครูผู้ให้ความรู้ด้านการนำแนวทางหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการ จัด การศึกษาของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ใช้สถานที่ทำงานของตัวภูมิปัญญาเป็นห้องเรียนของนักเรียนและ ใช้โรงเรียนเป็นศูนย์การเรียนรู้ครูภูมิปัญญาของนักเรียนกับชุมชน ให้นักเรียนโรงเรียนบ้านฝายป่าบัว ได้เกิดการเรียนรู้ สืบทอดภูมิปัญญาของคนในชุมชน เพื่อเป็นความรู้สำหรับอนาคตหากไม่ได้ไป ประกอบอาชีพที่อื่น สามารถเลี้ยงดูตัวเองและครอบครัวได้;

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมในจัดกระบวนการเรียนรู้โดยการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิด ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชนบ้านฝายป่าบัว

ครู กรรมการสถานศึกษาและนักเรียนแล้ว ทีมวิจัย วิทยากรภายนอกและนักเรียนได้ร่วมกัน สสำรวจชุมชนบ้านห้วยสระศึกษาสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน สอบถามถึงประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน สอบถามบุคคลสำคัญของหมู่บ้าน สอบถามข้อมูลภูมิปัญญาของหมู่บ้านว่ามีใครบ้างชำนาญเรื่อง ไต่บ้าง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้นำมาเขียนเป็นแผนที่เดินดินของหมู่บ้าน กำหนดจุดสถานที่สำคัญของ หมู่บ้านไว้ในแผนที่ ทำแผนที่ภูมิปัญญากำหนดที่ตั้งของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้แต่ ละท่าน เพื่อที่ได้กำหนดจุดที่จะไปเรียนรู้ของเด็กได้ถูกต้อง

บ้านฝายป่าบัวมีทรัพยากรทางบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ เป็นปราชญ์ หรือภูมิปัญญาใน ด้านต่างๆหลายสาขา อาทิเช่น นายบุญทัน ศรีสันต์ เป็นภูมิปัญญาด้านงานจักสาน นางบุญเพ็ง ศรี

สันต์ เป็นภูมิปัญญาด้านงานทอผ้ามัดหมี่ นางตารา อันนะเป็นภูมิปัญญาด้านงานทอเสื่อกกและ เป็นภูมิปัญญาด้านงานผ้านดอกโน นายสุวรรณ จันทรพิมพ์เป็นภูมิปัญญาด้านงานดนตรีพื้นเมืองเปาแคน นายชัยยะ เทียบคำเป็นภูมิปัญญาด้านการทำนาค้า และเป็นภูมิปัญญาด้านงานช่างไม้ และนายจรัส ดวงแหะ เป็นภูมิปัญญาด้านการเจียรระโนพลอย สามารถที่จะนำมาสอนให้เด็กในวัยเรียนได้รับรู้ ได้เรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาอันมีค่าของชุมชน

สรุปได้ว่าการลงพื้นที่สำรวจชุมชนของทีมีวิจัย วิทยากรภายนอก และนักเรียนได้สัมภาษณ์ สอบถามคนในหมู่บ้าน ทีมีวิจัยได้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในบ้านและโรงเรียนฝายป่าบัว ได้เห็นทรัพยากรบุคคลในหมู่บ้านฝายป่าบัวที่จะนำมาจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็กนักเรียน เพื่อที่จะพัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพเพิ่มมากขึ้น

5.กระบวนการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชนบ้านฝายป่าบัว ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

จากการศึกษาเอกสารแบบประเมินผลและเนื้อหาสาระวิชาต่างๆ โดย ครู จำนวน 2 คน นักเรียน จำนวน 31 คน และกรรมการสถานศึกษา 9 คน ผู้ปกครองนักเรียนและครูภูมิปัญญา 12คน ได้มาประชุมปรึกษาหารือถึงสภาพการจัดกระบวนการเรียนการสอนของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวพร้อมทั้งได้ให้กรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ครูภูมิปัญญา และนักเรียนได้แสดงความคิดเห็นถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชนโดยเป็นวิทยากรท้องถิ่นเข้ามาสอนเป็นครูภูมิปัญญาในด้านต่างๆในอดีตที่ผ่านมาได้มีผลเป็นอย่างไร นักเรียนที่ได้เรียนกับครูภูมิปัญญาแล้ว มีความรู้เพิ่มขึ้นมากน้อยเท่าไร การจัดกระบวนการเรียนสอนให้เด็กได้เรียนรู้กับครูภูมิปัญญากระตุ้นให้เด็กสนใจความรู้ที่ครูภูมิปัญญาถ่ายทอดให้มากเพียงใด ครูภูมิปัญญาพึงพอใจในการที่ได้มาให้ความรู้กับเด็กๆนักเรียนมากน้อยเพียงใด นอกจากนี้แล้วยังมีการวิเคราะห์ผลการประเมินการจัดกระบวนการเรียนการสอนของโรงเรียนบ้านหัวสระทั้งหมด 8 สารว่ามีสภาพเป็นอย่างไร พร้อมทั้งวิเคราะห์เนื้อหาสาระวิชาต่างๆ ว่าจะหาแนวทางในการจัดกระบวนการสอนอย่างไรจึงจะให้นักเรียนสนใจและมีความรู้เพิ่มมากขึ้น ผลจากการประชุมสนทนากลุ่มได้ข้อมูลว่าการจัดกระบวนการเรียนการสอนของมีปัญหามากมีครูไม่ครบชั้น และไม่ครบสาระที่หลักสูตรต้องการให้เด็กได้รับความรู้ โรงเรียนบ้านหัวสระมีนักเรียน 41 คน มีชั้นเรียน 8 ชั้นเรียน ตั้งแต่ชั้นอนุบาลปีที่ 1 จนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีครูผู้สอน 2 คน คนที่ 1 รับผิดชอบชั้นอนุบาลปีที่ 1-2 และป 1คนที่ 2 จะสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2-4 ส่วนอีกหนึ่งคนเป็นครูอัตราจ้างจ้างงบประมาณจากการขายมันสำปะหลังจะสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ในระดับชั้นอนุบาลมีเด็กนักเรียนไม่เยอะสามารถรวมชั้นสอนได้ การจัดประสบการณ์ถือว่าไม่เป็นปัญหามากนักแต่ในระดับชั้นประถมศึกษาถือว่ามีปัญหาเพราะแต่ละชั้นต้องสอน 8 กลุ่มสาระวิชา ถือว่าเป็นงานหนักของครูทั้งสองท่านที่สอนในระดับชั้นประถมศึกษา เพราะแต่ละวิชาต้องมีการให้ความรู้แนะนำ คอยตรวจงานแบบฝึกต่างที่ให้เด็กนักเรียนไปทำ บางวิชาความชำนาญยังไม่ดีพอ ไม่สามารถให้ความรู้เด็กได้ถึงแก่ได้ จำเป็นต้องหาผู้ที่ชำนาญมาร่วมช่วยกันในการให้ความรู้แก่เด็ก โดยคณะครูได้ให้ความเห็นว่าในด้านวิชาการทางคณะครูสามารถให้ความรู้แก่เด็กนักเรียนได้อย่างเต็มที่ แต่วิชาที่เป็นการฝึกปฏิบัติ เป็นงานฝึกทักษะอาชีพ หรือกิจกรรมประเพณีหรือการประกอบอาชีพต่างๆคณะครูไม่ชำนาญ ในขณะที่ทางชุมชนกลับมีผู้เชี่ยวชาญในเรื่องเหล่านี้อยู่มากมายหลายคน จึงอยากที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัว ในรูปของครูภูมิ

ปัญญารู้ว่าเป็นหมู่บ้านที่มีภูมิปัญญาในด้านต่างๆอยู่มากมายหลายด้าน อีกทั้งจะทำให้ชุมชนมีความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เด็กนักเรียนจะได้รู้ที่บ้านตนมีไรดีบ้าง มีเอกลักษณ์ความเป็นตัวตนของหมู่บ้านตน คณะกรรมการสถานมีเห็นไปในแนวทางเดียวกันเพื่อชุมชนจะได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาจริงๆให้ถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่ในตัวภูมิปัญญาในหมู่บ้านมาให้กับลูกหลานเพื่อที่ลูกหลานจะได้วิชาความรู้ไปทำมาหากินในอนาคตพร้อมทั้งเป็นการสืบทอดความของตนที่มีอยู่จะได้สูญหายไปพร้อมกับอายุขัย แต่ตัวภูมิปัญญาในหมู่บ้านยังขาดทักษะในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็กนักเรียน เวลาในการที่จะเดินทางออกมาให้ความรู้เด็กนักเรียนที่โรงเรียนไม่ค่อยมีเพราะต้องทำมาเลี้ยงชีพประกอบอาชีพประจำวันตนไปด้วย ในส่วนนี้ถือว่าเป็นปัญหาทำให้การให้ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับเด็กนักเรียนเป็นไปได้ไม่เต็มที่ ยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์เท่าที่ควร จึงต้องหาเวลาที่ว่างตรงกันทั้งทางโรงเรียนและทางครูภูมิปัญญาด้วย ส่วนเด็กนักเรียนแสดงความคิดเห็นว่าการเรียนกับภูมิปัญญาในหมู่บ้านไม่ค่อยตื่นเต้นเนื่องจากรู้จักและคุ้นเคยกับตัวครูภูมิปัญญาในฐานะลูกหลานกันอยู่

จากนั้นได้วิเคราะห์ร่วมกันถึงวิชาที่มีปัญหาในการจัดการเรียนการสอน ที่ต้องเชิญครูภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเสริมความรู้ให้กับนักเรียนโรงเรียนบ้านฝายป่าบัว ได้แก่ วิทยาศาสตร์ ได้แก่ โครงงานผงน้ำสมุนไพร และการถนอมอาหาร สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมท้องถิ่น ประเพณีท้องถิ่น การงานอาชีพและเทคโนโลยี ได้แก่ การประกอบอาชีพในท้องถิ่น การจักสาน งานฝีมือ สุขศึกษา ได้แก่ ยาสมุนไพร น้ำหมักชีวภาพ กะลาเพื่อสุขภาพ ศิลปะศึกษา ได้แก่ การเป่าแคน ดัดฟัน ภาษาไทย ได้แก่ สาระภัญญะ

สรุปได้ว่าการประชุมสนทนากลุ่ม คณะครู กรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครองนักเรียน ชุมชนและนักเรียน อยากให้ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นในหมู่บ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนของนักเรียนโรงเรียนบ้านฝายป่าบัว โดยต้องจัดการเรื่องเวลาให้ตรงกันระหว่างทางโรงเรียนกับครูภูมิปัญญาเนื่องจากมีภาระหน้าที่เป็นประจำวัน และครูต้องช่วยครูภูมิปัญญาในการแนะนำให้ความรู้เด็กเพื่อเด็กจะได้มีความสนใจและได้รับความรู้จากครูภูมิปัญญาเต็มที่

หลังจากการลงพื้นที่สำรวจชุมชนทำการสัมภาษณ์สอบถามหาข้อมูลต่างๆของหมู่บ้าน ผู้ปกครอง กับทีมวิจัยและนักเรียนได้การสนทนากลุ่ม ทำให้ได้ข้อมูลของภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่างๆ พร้อมทั้งได้เขียนแผนที่ภูมิปัญญากำหนดจุดที่อยู่ของภูมิปัญญาในแต่ละด้านแล้ว มาร่วมระดมความคิดเห็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านใดเหมาะสมที่จะถ่ายทอดให้กับเด็กนักเรียน ผู้ที่มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้เรื่องนี้มีใครบ้าง ภูมิปัญญาท่านใดว่างเวลาไหน มีเวลาพอที่จะปลื้มตัวมาให้ความรู้แก่เด็กนักเรียนได้หรือไม่ ผลการสนทนากลุ่มได้ครูภูมิปัญญาที่จะมาสอนเรื่องต่างๆดังนี้

สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ได้แก่ นางดารา อันนะ เป็นภูมิปัญญาด้านงานผานดอกโน วิทยาศาสตร์ เช่น นายนันทวัช ทศคุย เป็นภูมิปัญญาด้านการทำปลาร้า สุขศึกษา ได้แก่ นายเคน ทศคุย เป็นภูมิปัญญาด้านการทำน้ำหมักชีวภาพ ศิลปะศึกษา ได้แก่ นางบุญสม เป็นภูมิปัญญาด้านงานดนตรีพื้นเมืองหมอลำและ ภาษาไทย ด้าน ผญา และสาระภัญญะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี ได้แก่ นายสอน เป็นภูมิปัญญาด้านงานจักสาน นางบุญเพ็ง ศรีสันต์ เป็นภูมิปัญญาด้านงานทอผ้ามัดหมี่ นางดารา อันนะ เป็นภูมิปัญญาด้านงานทอเสื่อจากกก นายชัยยะ เทียบคำเป็นภูมิปัญญาด้านการทำนาดำ และภูมิปัญญาด้านงานช่างไม้ และนายจรัส ดวงแห้ว เป็นภูมิปัญญาด้านการเจียรไนพลอย

จากนั้นได้นำคณะครูนักเรียนศึกษาดูงานโรงเรียนที่จัดกระบวนการเรียนรู้โดยภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่จังหวัดยโสธรไปดูงานที่โรงเรียนกุดเสถียร และโรงเรียนบ้านปากบุง จังหวัดร้อยเอ็ด ได้เห็นกระบวนการและวิธีการเข้ามาให้ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น นำเอากระบวนการและวิธีการที่ได้พบเห็นมาปรับใช้กับการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชนบ้านผายป่าบัว

หลังจากได้ไปศึกษาดูงานการจัดกระบวนการเรียนรู้ การจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชนบ้านผายป่าบัวที่มีวิสัยได้ออกแบบกิจกรรมเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ ร่วมกันระหว่าง โรงเรียน บ้านและชุมชน โดยเชิญผู้ปกครองนักเรียน ครูผู้สอน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมสนทนากลุ่ม โดยได้วางหลักในการพูดคุยแสดงความคิดเห็นว่าจะทำอย่างไรเด็กนักเรียนจะสามารถเรียนรู้จากครูภูมิปัญญาท้องถิ่นได้โดยได้ทั้งความรู้ ความสนุกและมีความกระตือรือร้นที่รับความรู้จากคุณตาคุณยายที่เข้ามาเป็นครูภูมิปัญญาท้องถิ่น และทางครูภูมิปัญญาจะไม่ได้เสียเวลาในการทำมาหากิน เสียเวลาในการทำงานดูแลครอบครัวตนเอง ด้วย ทางคณะครูได้เสนอแนวทางในการออกแบบกิจกรรมในการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยให้นำกิจกรรมใหม่ๆที่มีการใช้เทคโนโลยีมาเกี่ยวข้องเด็กนักเรียนจะได้มีความตื่นตื้นเต้นอยากที่ได้รับความรู้จากครูภูมิปัญญาเพิ่มมากขึ้น โดยจะให้เด็กนักเรียนทำหนังสือตามหัวข้อภูมิปัญญาในแต่ละด้าน ให้เด็กได้ใช้กล้องบันทึกภาพวิดีโอ สอบถาม สัมภาษณ์ข้อมูลของภูมิปัญญาในด้านต่างๆจากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาทำการตัดต่อเป็นหนังสือลงในคอมพิวเตอร์ ซึ่งเด็กนักเรียนจะได้องค์ความรู้หลากหลาย นอกจากความรู้ที่ได้รับจากครูภูมิปัญญาแล้ว การใช้เทคโนโลยี กล้อง คอมพิวเตอร์ และการใช้ภาษาในการบรรยายหนังสือให้เป็นเรื่องเป็นราว นอกจากนั้นแล้วครูภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ต้องเสียเวลาเดินทางมาสอนนักเรียนที่โรงเรียนอีกด้วย เพราะนักเรียนจะเข้าไปเรียนไปสอบถามหาความรู้ที่บ้านหรือทำงานของครูภูมิปัญญาเอง ซึ่งทางกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครองนักเรียน และภูมิปัญญาท้องถิ่นเห็นดีด้วย

สรุปได้ว่าจากการสนทนากลุ่มผู้ปกครองนักเรียน ครูผู้สอน ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ออกแบบกิจกรรมเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยการให้นักเรียนทำโครงงานในหัวเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละด้าน จะทำให้ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ต้องเสียเวลาออกมาสอนที่โรงเรียน เด็กนักเรียนจะเข้าไปเรียนรู้กับครูภูมิปัญญาเอง และนักเรียนจะได้รับความรู้ใหม่ในหลายด้านด้วย

เมื่อได้ข้อสรุปในการออกแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แล้ว คณะครูได้ทำการเพิ่มเติมความรู้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทำโครงงาน โดยได้ส่งนักเรียนจำนวน 10 คน ไปเข้าค่ายอบรมการค้นคว้าประวัติชุมชน วัฒนธรรมประเพณี อาชีพและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยกระบวนการทำโครงงานที่ศูนย์จัดการเรียนรู้ภูมิสังคมบ้านผายป่าบัว เป็นเวลา 2 วัน ในระหว่างวันที่ 11-12 ตุลาคม 2555 โดยมีวิทยากรที่เชี่ยวชาญในการทำโครงงานคือ นายสุริยา ปรานี ครูชำนาญการ โรงเรียนบ้านโดน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคามและนายเสน่ห์ เสาวพันธ์ ผู้อำนวยการชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านปากบุง สำนักงานเขตพื้นที่ประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 3 ซึ่งเคยมีผลงานทำได้รางวัลจาก สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.) ในการเข้าร่วมโครงการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาตามแนวทางหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของโรงเรียนขนาดเล็ก หลังจากการเข้าค่ายอบรมแล้วนักเรียน

มีความรู้พร้อมที่จะทำโครงการ โดยเอาหัวข้อเรื่องภูมิปัญญา อาชีพ ประเพณีหมู่บ้าน วัฒนธรรม ประเพณีแต่ละด้านมาเป็นเรื่องของโครงการที่จะทำของนักเรียน

6. กระบวนการเรียนรู้การประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัด การศึกษาของโรงเรียนกับชุมชนบ้านฝายป่าบัว

ก่อนที่จะให้นักเรียนได้เข้าไปหาความรู้จากประวัติชุมชน วัฒนธรรมประเพณี ครูภูมิปัญญา ท้องถิ่นและอาชีพ คณะครู ผู้ปกครอง ครูภูมิปัญญาได้ทำการประเมินวัดความรู้ประเมินนักเรียนก่อน เรียนว่านักเรียนมีความรู้ในเรื่องที่จะไปเรียนกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และได้ใช้แบบสอบถามด้านเจตคติ เพื่อสอบถามความรู้สึกของนักเรียนต่อการเรียนรู้จากภูมิปัญญาหมู่บ้านว่านักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร จากการประเมินก่อนเรียนสรุปได้ว่านักเรียนมีความรู้ในเรื่องที่จะไปเรียนรู้กับครูภูมิปัญญาไม่มากนักรู้ เพียงนิดหน่อย และมีความรู้สึกอยากไปเรียนรู้กับครูภูมิปัญญา อีกทั้งรู้สึกตื่นเต้นกับเรื่องที่ได้รับใน การที่จะทำหนังสือ

จากนั้นได้ให้นักเรียนเข้าเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยได้มอบหัวข้อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรู้ จากประวัติชุมชน วัฒนธรรมประเพณี ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ และนักเรียนต้องเข้าไปสืบค้นหา ความรู้ในเรื่องดังกล่าว มีการนัดหมายเวลาที่จะสอบถามหรือสัมภาษณ์หากภูมิปัญญาแต่ละท่านไม่ ว่าง ซึ่งทางนักเรียนต้องเป็นผู้ที่ประสานกับตัวครูภูมิปัญญาเอง ทางคณะครูจะช่วยเหลือเฉพาะกล้อง วิดีโอ ในการถ่ายภาพ ถ่ายวิดีโอ นอกจากนั้นนักเรียนต้องดำเนินการเอง ข้อคำถามในการสัมภาษณ์ สอบถามครูภูมิปัญญานักเรียนต้องตั้งคำถามเอง ครูมีหน้าที่ช่วยแนะนำ หรือหากนักเรียนมีปัญหาใน เรื่องใดก็สามารถมาสอบถามขอคำแนะนำจากคณะครูได้

การที่นักเรียนเข้าไปหาข้อมูลกับสัมภาษณ์ สอบถามครูภูมิปัญญาจะไปเป็นทีมช่วยเหลือซึ่ง กันและกัน มีคนที่สัมภาษณ์ คนคอยจดบันทึก และผู้ที่เป็นช่างภาพบันทึกภาพบันทึกวิดีโอ เมื่อได้ ข้อมูลจากครูภูมิปัญญาคนแรกแล้วก็จะสอบถามว่ามีใครบ้างที่ชำนาญในเรื่องนี้ในหมู่บ้านเรา จากนั้น จึงจะไปสอบถามสัมภาษณ์เอาข้อมูลความรู้จากครูภูมิปัญญาคนต่อไป ซึ่งก่อนที่จะเข้าไปสอบถาม สัมภาษณ์หรือเรียนรู้กับครูภูมิปัญญานักเรียนจะต้องเขียนวางโครงเรื่องของเรื่องที่将会ทำโครงการที่จะ นำเสนอได้ด้วยโดยโครงเรื่องจะต้องครอบคลุมเนื้อหาความรู้ในเรื่องประวัติชุมชน วัฒนธรรม ประเพณีภูมิปัญญาที่ได้รับในทุกๆด้าน

จากประเมินผลการเรียนรู้ด้วยการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนจะเห็นได้ว่า นักเรียนแต่ละคนที่ได้รับหัวข้อภูมิปัญญาในด้านจะรู้สึกตื่นเต้น พยายามจะสอบถามเพื่อน ๆ ว่าใครมี ความรู้ในเรื่องนี้บ้าง จากนั้นจะพยายามวางแผนคำถามว่าจะถามอย่างไร จึงได้คำตอบเพื่อที่ได้นำมา ทำโครงการชุมชน จะคอยมาขอแนะนำจากคณะครู แสดงถึงความใส่ใจที่จะได้ความรู้ของเด็กนักเรียน

เมื่อนักเรียนได้ข้อมูลจากการสอบถาม สัมภาษณ์ครูภูมิปัญญา รูปภาพวิดีโอแล้ว จากนั้นจะ นำมาคัดเลือกเอารูปภาพ วิดีโอในการจะทำโครงการ ส่วนข้อมูลที่ได้จะมาบรรยายเรื่องราวโดยนำ ภาพมาประกอบ ในส่วนนี้ทางคณะครูจะสนับสนุนนักเรียนในการให้ความรู้ด้านคอมพิวเตอร์ให้กับ นักเรียน นักเรียนแต่ละคนจะนำเรื่องที่ตนได้รับผิดชอบมานำเสนอความรู้ที่ได้รับออกมาให้คณะครู และภูมิปัญญาได้ดูเพื่อประเมินองค์ความรู้ที่นักเรียนไปศึกษาค้นคว้ามา ซึ่งจากการที่นักเรียนได้ติดต่อ ทำหนังสือเสร็จแล้ว 7 เรื่องนำมาฉายให้เพื่อนๆผู้ปกครองครูภูมิปัญญาได้ดูแล้ว เป็นเรื่องราวน่าติดตามผู้ ที่ได้ชมได้รับความรู้ในเรื่องดังกล่าวไปด้วย

สรุปได้ว่าจากที่ได้ออกแบบกิจกรรมการจัดกระบวนการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้การประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชนบ้านฝายป่าบัว โดยได้นำกระบวนการในการโครงการ มาเป็นเครื่องมือเป็นวิธีการในการจัดกระบวนการเรียนรู้ นักเรียนได้รับความรู้ที่หลากหลาย ฟังพอใจที่ไปเรียนรู้กับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น

7. พัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวโดยกระบวนการเรียนรู้การประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชนบ้านฝายป่าบัว โดยได้นำกระบวนการโครงการเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนพัฒนาคุณภาพการศึกษา

จากการที่โครงการวิจัยกระบวนการการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชนบ้านฝายป่าบัว ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ได้ดำเนินการมาเป็นระยะเวลา 6 เดือน โครงการนี้ที่ดำเนินไปถือว่าได้พัฒนาคุณภาพของผู้เรียนโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวขึ้นมากทำให้นักเรียนผู้ปกครอง ชุมชน มีคุณภาพเพิ่มมากขึ้น เห็นได้จากทักษะที่เด็กนักเรียนและชุมชนได้แสดงจากการออกแบบกิจกรรมการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนได้ทำโครงการจากเรื่องของประวัติชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี อาชีพ และภูมิปัญญาด้านต่างๆ ทั้งทักษะการตั้งคำถาม การใช้กล้องบันทึกภาพ กล้องวิดีโอ ซึ่งเป็นอุปกรณ์ทางอิเล็กทรอนิกส์ การบรรยาย นำเสนอ การลงมือปฏิบัติจริง และได้ผลงาน ถือว่านักเรียนและชุมชนมีทักษะในด้านต่างๆเพิ่มมากขึ้นนอกเหนือจากความรู้ที่ได้รับจากครูภูมิปัญญา แสดงว่ารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาของชุมชน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของโรงเรียน และชุมชน บ้านฝายป่าบัว ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ที่ได้ดำเนินการมากระหนังนี้ไปในแนวทางที่ถูกต้อง สามารถที่จะพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและชุมชน ยกกระดับผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนให้ได้มาตรฐานตามมาตรฐานการศึกษาชาติ มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานและได้รับการรับรองมาตรฐานการศึกษาจาก สมศ.ได้อย่างมีคุณภาพ

บทที่ 5

สรุปผล และข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัยกระบวนการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชนบ้านฝายป่าบัว ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ได้ดำเนินการวิจัย ระหว่าง เดือนกันยายน 2555 ถึง เดือน สิงหาคม 2556 เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) วิธีการดำเนินการวิจัย แบ่งเป็น 3 ระยะ คือ 1.การสำรวจสภาพปัญหา ความต้องการของการจัดการเรียนรู้ 2.การจัดกระบวนการเรียนรู้ 3. การประเมินผลและสรุปผลการศึกษา

สรุปผล

ด้วยโครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โรงเรียนและชุมชนบ้านฝายป่าบัวถือว่าให้ความร่วมมือเข้ามามีส่วนในการให้ข้อมูล มาเป็นทีมวิจัยและเป็นครูภูมิปัญญาที่จะมาให้ความรู้แก่เด็กนักเรียนเป็นอย่างมาก ครู ผู้ปกครอง ชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นเองก็รู้สึกภาคภูมิใจที่ได้มาร่วมในการจัดการศึกษา พร้อมกันนี้ตนเองยัง ไม่ต้องเสียเวลาในการประกอบอาชีพตนเองด้วย

การแสดงความคิดเห็นในด้านสภาพการเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านฝายป่าบัวทางคณะกรรมการ สถานศึกษา ผู้ปกครองชุมชนและนักเรียนได้สะท้อนออกมาในมุมมองที่เป็นประโยชน์เพื่อที่จะได้หา แนวทางในการพัฒนาร่วมกัน

กิจกรรมการสำรวจชุมชนทำให้เด็กนักเรียนได้เห็นสภาพบริบทของชุมชนตนเอง ได้ฝึกทักษะ ในด้านต่างๆทั้งการจดบันทึก ถ่ายภาพ สอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ การเขียนแผนที่เดินดิน การเขียนแผนที่ ภูมิปัญญา ซึ่งเป็นทักษะที่เกิดกับเด็กในการที่ได้ทำตามกระบวนการวิจัย

การกำหนดจุดที่อยู่ของหมู่บ้าน วัฒนธรรมประเพณี อาชีพชุมชนและภูมิปัญญาในแต่ละด้าน เด็กนักเรียนได้ฝึกทักษะในการสืบค้นหาข้อมูลว่าภูมิปัญญาคนใดเก่งในด้านใด และแต่ละด้านมีใคร บ้างที่มีความรู้ในเรื่องเหล่านี้

การได้ไปศึกษาดูงานในสถานศึกษาอื่น ที่จัดการเรียนการสอนโดยครูภูมิปัญญาทำให้ได้ แนวคิดในการที่จะมาออกแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เด็กนักเรียนได้ประโยชน์มากที่สุดมี ความรู้เพิ่มมากขึ้น

ในการออกแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้นำเอาสิ่งที่เราความสนใจของเด็กคือโครงการที่เป็นสื่อสมัยใหม่เชื่อมโยงคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ถือว่าเราความ สนใจให้กับเด็กเป็นอย่างดี แต่การฝึกอบรมมีเวลาน้อยทำให้เด็กบางคนยังไม่ชำนาญในการทำ โครงการครูภูมิปัญญาเองก็กระตือรือร้นที่จะได้เป็นส่วนหนึ่งของที่เด็กจะทำ

การทำโครงการที่เป็นเรื่องตามที่ตนได้ไปศึกษาค้นคว้าประวัติชุมชน วัฒนธรรมประเพณี อาชีพและครูภูมิปัญญาที่แต่ละคนทำเสร็จ เมื่อนำเสนอผลงานให้ชุมชน ผู้ปกครอง นักเรียนด้วยกัน และครูภูมิปัญญาดูสร้างความภาคภูมิใจในความรู้และทั้งในตัวเด็กที่สามารถทำได้

ในการทำงานแต่ละกิจกรรมตามแผนงานวิจัยเด็กนักเรียนจะได้ฝึกถอดบทเรียน เป็นกระบวนการหนึ่งที่เด็กได้ฝึกปฏิบัติ ทำให้เด็กเกิดทักษะ ทั้งการถอดบทเรียน และได้ฝึกการนำเสนอ งานอีกด้วย

การจัดกระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญในการจัดการศึกษา เป็นหัวใจหลักที่จะทำให้เด็กได้รับความรู้ได้ซึมซับเอาประสบการณ์ที่ครูได้ออกแบบไว้ การจัดกระบวนการเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของครูภูมิปัญญาของชุมชนบ้านหัวสระได้จัดกระบวนการเรียนรู้ที่แตกต่างจากที่เดิมๆ โรงเรียนจะกำหนดให้ครูภูมิปัญญามาให้ความรู้แก่นักเรียนเป็นคาบเป็นชั่วโมงตามที่ครูกำหนดไว้ แต่การจัดกระบวนการเรียนรู้โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นของเด็กนักเรียนโรงเรียนบ้านหัวสระ จะออกแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้เป็น 3 ขั้นตอน โดยในขั้นตอนแรก ครูจะมอบหัวเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แต่ละคนสำหรับเข้าไปศึกษา พร้อมทั้งชี้แนะแนวทางในการสืบค้นหาความรู้ให้กับเด็กนักเรียน ขั้นที่สอง เมื่อนักเรียนได้เรื่องที่จะเรียนรู้แล้ว จะเข้าไปหาความรู้ในหมู่บ้านกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เก็บรวบรวมข้อมูลตามหัวเรื่องที่ตนได้รับมาให้มากที่สุด ขั้นที่สาม นักเรียนจะนำข้อมูลจากการไปเรียนรู้จากภูมิปัญญามาร้อยเรียง ส่วนครูมีหน้าที่ในการเพิ่มเติมความรู้เพื่อให้นักเรียนได้เกิดทักษะและเกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้น

ข้อเสนอแนะ

จากที่ได้ดำเนินการวิจัยมาระยะหนึ่ง ทีมวิจัยขอเสนอแนะให้ทาง สกว. ดังนี้

1. ควรมอบงบประมาณให้ทางโครงการวิจัยในการจัดอบรมพัฒนาทีมวิจัย
2. ควรให้ทางโครงการวิจัยสามารถนำทุนวิจัยไปซื้อวัสดุอุปกรณ์ได้บ้าง
3. ทาง สกว. ควรมีผู้เชี่ยวชาญเพื่อคอยให้ความช่วยเหลือหรือแนะนำกระบวนการทำงาน

ในแต่ละโครงการวิจัยด้วย

แนวทางดำเนินการ

ในระยะที่ 2 นี้โครงการวิจัยกระบวนการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียนกับชุมชนบ้านฝายป่าบัว ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มีกิจกรรมตามแผนงานวิจัยที่จะดำเนินการดังนี้

1. นักเรียนนำสิ่งที่ได้เรียนรู้มาสรุปองค์ความรู้ที่ได้ โดยสรุปเป็นโครงงาน
2. จัดนิทรรศการแสดงความรู้นักเรียนที่ได้รับจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

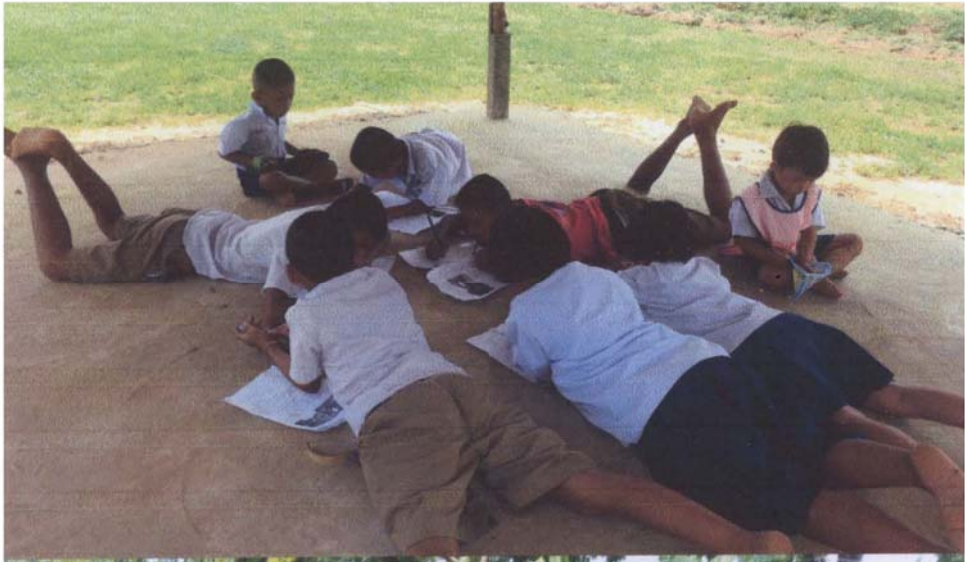
ภาคผนวก

ภาพกิจกรรมการขับเคลื่อนกระบวนการวิจัยในโครงการ
โครงการวิจัยกระบวนการประยุกต์ใช้แนวทางหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการศึกษา
ของโรงเรียนกับชุมชนบ้านฝายป่าบัว ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

ปัจจัยการผลิตแบบองค์รวม

วงจรหมักหมมให้หมักด้วยข้าว

การปลูก
เพื่อ
ขายใบหมัก
ขายต้น
ขายใบหมัก
คือ ข้าว ๑๐๐๐ ปุ๋ย

เลี้ยงไหม
ขายไหม
เป็นยาบำรุง

ผ้าไหมคุณภาพดี
พันธุ์ไหมดีขายดี
ผ้าไหมอ่อนนุ่มสวยดี

ขั้นตอนการทำข้าวใบหมัก

- ① ต้มใบหมักให้แห้งแล้วตากแดด
- ② ผสมแห้งกับข้าวเปลือกสุกแล้วนำไปตาก
- ③ ใช้ไม้ตีข้าวเปลือกแล้วใส่ข้าวต้ม
- ④ แล้วก็นำไปต้มให้สุก
- ⑤ เอาไปสับ
- ⑥ นำไปใส่แกงแล้ว กอจ เป็นน้ำ
- ⑦ แล้วก็นำไปใส่แกง
- ⑧ นำข้าวใบหมักที่ต้มแล้วใส่หมัก

ทำไม → แก้ไขขาดข้าว → ผลตอบแทนที่ได้ดี

